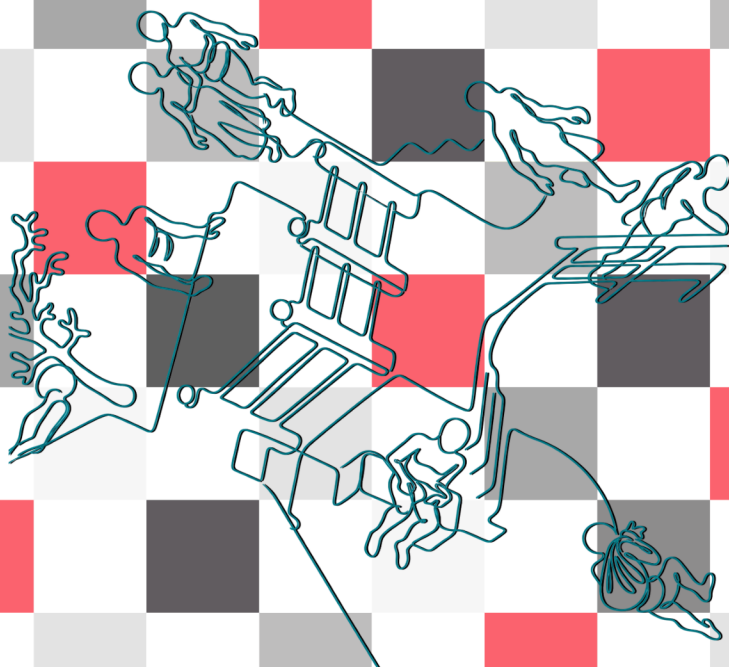

אור העולם וכאב ההווה

ר' הלל צייטלין
במאמרי הערכה וזיכרון
לראי"ה קוק

הסופר, הפובליציסט והמיסטיקן ר' הלל צייטלין (תרל"א-תש"ב; 1871-1942) היה מעמודי התווך של יהדות פולין בעשורים שקדמו להכחדתה.

חזונו הייתה ייחודית - גבה קומה, בעל זקן מתבדר ושיער שופע, עטוף מעיל ארוך ועבה - וכמוה גם תחנות חייו. בשנותיו המוקדמות קיבל חינוך דתי; ולדבריו, בהיותו כבן אחת עשרה אף נתפרסם כעילוי. בתקופת הנערות גברו עליו "תאוות נוער ותסיסות שונות, ביניהן תסיסת ההשכלה", ואמונתו הפכה מסופקת. בשנות העשרים לחייו נשא אישה והתיישב בעיירה הומל; שם התרועע עם קבוצת צעירים יהודיים שפנו עורף לאורח החיים הדתי - ביניהם מי שיהיו לימים סופרים עבריים ידועים דוגמת יוסף חיים ברנר ואורי ניסן גנסין. אך בניגוד אליהם, כמה שנים לאחר מכן החל ר' הלל לכתוב בצורה נלהבת על חיי הדת הפנימיים, החסידות והקבלה.

בערב ראש השנה תש"ג (1942) נרצח ר' הלל בגטו ורשה, עטור טלית ותפילין, כשספר הזהר בידו.

אור העולם וכאב ההווה

ר' הלל צייטלין
במאמרי הערכה וזיכרון
לראי"ה קוק

מקורות יודעי דבר

מקורות יודעי דבר
מרכז קדם • סדרה מיושנת

אור העולם וכאב ההווה
ר' הלל צייטלין במאמרי הערכה וזיכרון לראי"ה קוק

עריכה
עוז בלומן

תרגום
עוז בלומן
ג' יוסף פולק
נחמה גוטשטיין

הגהה
שלום (מתן) שלום

הפקה
מרכז קדם • סדרה מיושנת

© כל הזכויות שמורות למקורות יודעי דבר ולמרכז קדם
אין להעתיק, לשכפל, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר־מידע או
להפיץ ספר זה או קטעים ממנו בשום צורה ובשום אמצעי אלקטרוני,
אופטי או מכני ללא אישור בכתב מהמוציא לאור.

מבשרת ציון, תשפ"ו

תוכן עניינים

5	מבוא
9	מתוך ספר הזיכרונות הספרותי שלי
13	מהספרות הרבנית האחרונה
15	מה שלא ניתן לראות מעל פני השטח בארץ ישראל
18	שני קולות נישאים מירושלים
22	האם לא יהיה סוף למריבות בירושלים?
24	מעלות ומורדות בתנועתנו הלאומית
39	את מי איבדנו
44	בין שני הרים גדולים
50	ה'מליץ יושר' האחרון ליהודים, וירשתו הרוחנית
54	מה היה הרב קוק אומר כעת?
59	מספר מילים אודות ה'חסיד שבכהונה' הגדול
64	הקו היסודי בקבלה של הרב קוק
71	שלוש אגרות
78	מדוע ספינת הגאולה לא מגיעה אל החוף?
79	על המאמרים

מבוא

לפנינו אוסף תעודות ובהן דברי הערכה של ר' הלל צייטלין (1871-1942) על הרב אברהם יצחק הכהן קוק (1865-1935). ר' הלל התוודע לדמותו ולכתביו של הראי"ה קוק בהיותו כבן חמישים, לאחר שכבר שנת יצירה רבות ועשירות - בהגות, בספרות ובעיתונות. הוא היה דמות מוכרת ואהודה ברחבי פולין: טוריו השונים הופיעו פעמיים ואף שלוש פעמים בשבוע בעיתונות היומית המרכזית בוורשה; ביתו שימש סלון ספרותי פופולרי ומרכז מפגש לצעירים ולזקנים; הרצאותיו משכו קהל רב, והליכתו ברחוב לוותה בשוברל מעריצים.

בשלב זה בחייו היו עמדותיו מגובשות למדי: הוא תמך בפתרון טריטוריאלי לשאלת היהודים; היה שותף לייסוד המפלגה הפולקסיסטית בפולין, שדרשה זכויות אזרח ואוטונומיה לאומית-תרבותית; מבחינה פילוסופית נודע כפסימיסט ואתיקן; ובד בבד ביקש את תחיית הרוח היהודית בכיוונים מיסטיים-ספיריטואליים.

בראשית שנות העשרים הגיע לוורשה הרב צבי יהודה קוק, בנו של הראי"ה, במסגרת מסע ציבורי בשליחות אביו אל קהילות יהודיות. כשנה לאחר מכן, בשנת תרפ"ב (1922), נשא בוורשה את חוה לאה הוטנר, בתו של הרב יהודה לייב הוטנר. בשנים אלו החלו להירקם קשרים אישיים והגותיים בין ר' הלל לראי"ה, והרב צבי יהודה שימש מתווך ביניהם.

במקביל, ניסה ר' הלל עצמו לעלות לארץ ישראל כמה פעמים במהלך שנות העשרים. שני בניו, אהרן ואלחנן, עלו ארצה במטרה להשתקע, אך לאחר כשנה שבו לפולין. בשנת תרפ"ה (1925) הגיע ר' הלל לארץ לרגל טקס הפתיחה של האוניברסיטה העברית, כנציג "אגודת הסופרים

והעיתונאים" של ורשה. במהלך ביקור זה פגש רבנים ואישי ציבור מקרב הנהגת היישוב, ובהם הראי"ה קוק, תלמידו הרב חרל"פ ובנו הרב צבי יהודה. בשנה זו ניסה שוב לעלות ארצה כדי להשתקע בה, אך גם ניסיון זה נכשל - על אף שבאותה תקופה הגיעה "העלייה הרביעית" לשיאה, ובמהלכה הגיעו עשרות אלפי יהודים מפולין.

בשנים שלאחר מכן המשיך הרב צבי יהודה לפקוד את אירופה, ובתוך כך גם את ורשה. כך הלך והתהדק הקשר בין הצדדים, והוא נמשך גם בהתכתבות ענפה.

--

במהלך תקופה זו השתנה יחסו של ר' הלל ליישוב בארץ ישראל. אף שנותר נאמן לעמדתו הטריטוריאליסטית - לפיה ארץ ישראל אינה מסוגלת להכיל בשלב זה את מיליוני יהודי אירופה, ולכן יש לחפש עבורם מקומות נוספים - הוא חדל לראות את המפעל בארץ כחלום אוטופי בלבד, והכיר בו כמרכז רוחני חי ופועם.

הרעיון של "מרכז רוחני בארץ ישראל" לא היה ייחודי לר' הלל. רבים כתבו על השאיפה הזו, בעיקר בהקשר להקמת האוניברסיטה העברית, העתקת מוסדות ציוניים לארץ ופריחת העיתונות והספרות. אולם ר' הלל בלט בחריפותו ובנחרצותו: הוא תיאר את המרכז לא כתקווה לעתיד, אלא כמציאות קיימת, והדגיש את מקומה המכריע של הפריחה הדתית-מיסטית במרכז זה. באחד ממאמריו הוא מתאר את ספרות הקבלה החדשה ההולכת ונוצרת בארץ ישראל - ספרי הראי"ה, הרב שלמה אלישוב ("בעל השם"), הרב יהודה אשלג ואחרים - ומתפעל מכך שקיבוץ יהודי קטן של כ-140 אלף נפש מצליח להוציא מתוכו יצירות רוח העולות בערך על אלה שנוצרו בארצות שבהן חיו מיליוני יהודים. לדבריו: "איננו יודעים אם נזכה לראות בחיינו את השכינה

חוזרת למקומה, אך דבר אחד ברור: הרוח היהודית הולכת ויוצרת משהו רציני מאוד בארץ ישראל".

לצד מבט מפוכח וריאלי על הפוליטיקה האירופית ותחושת הדחיפות והסכנה לגורל היהודים, אימץ ר' הלל אל לבו את יסודות הציונות המשיחית של הראי"ה קוק. גם בשנות השלושים, כאשר חיפש פתרונות טריטוריאליים נוספים להצלת מיליוני יהודים, לא חדל לחלום על "גאולת האנושות כולה על ידי שיבת עם הקודש לארץ הקדושה". הוא שב והסביר כי אין סתירה בין הדברים: "האם האהובה, ארצנו הקדושה, אינה יכולה לקבל עתה ולקלוט את כולם. נחוצים לנו עתה, מלבד ארץ ישראל, עוד מקומות התיישבות - כאוויר לנשימה".

דברי ההערכה של ר' הלל על הראי"ה הופנו בעיקר ליקום היהודי וורשאי - ציבור גדול, מורכב ומשכיל, שלעיניו נראתה ההתרחשות האינטלקטואלית בארץ ישראל כמרוחקת, גם אם מסקרנת. ניכר המאמץ שהשקיע ר' הלל בתיווך החידושים שמצא בארץ בכלל ובכתיבתו של הראי"ה בפרט, כדי לקרבם אל הקוראים.

מבט זה, הבוחן את דברי הראי"ה מתוך השקפה אחרת, מעמיקה ומנומקת, והמלווה בהערכה רבה, חוזר ועולה גם בסוגיות נוספות. ר' הלל מצביע על מקורותיו הקבליים של הראי"ה ובוחן את אופן תרגומם או הצנעתם; הוא דן ביחסו של הראי"ה לחילון ולחילונים; והוא משתאה מול ביטחונו של הראי"ה בטוב לנוכח ממשות הרוע, הסבל והצער. מדובר בעדות פרשנית יוצאת דופן, שנכתבה במקביל להתגבשותה ולהתקבלותה של משנת הראי"ה בציבור. חשיבותה מתחדדת כאשר מביאים בחשבון את תפוכות חייו של ר' הלל ואת מסעות החיפוש הרוחניים-מיסטיים שערך, המעניקים לקריאתו רוחב יריעה ופרספקטיבה בלתי שגרתית.

בסיכומו של דבר, מדובר במפגש בין שתי דמויות מרתקות, המאיר באור חדש את שתיהן.

את המאמרים: "מה היה הרב קוק אומר כעת?" ו"מספר מילים אודות ה'חסיד שבכהונה' הגדול" תרגם הרב ג' יוסף פולק; את המאמרים: "מתוך ספר הזיכרונות הספרותי שלי", "מהספרות הרבנית האחרונה", "את מי איבדנו" ו"ה'מליץ יושר' האחרון ליהודים, וירושתו הרוחנית" תרגמה נחמה גוטשטיין; הנוסח הסופי של המאמרים הותקן בידי, כמו גם יתר התרגומים.

שלמי תודה לר' יוסף אביב"י, ר' אליהו אמיתי, ר' אברהם זק"ש, פרופ' יונתן מאיר, ר' שמואל מרצבך, ר' זאב נוימן ז"ל, ר' משה נחמני וגב' עלי באר פרידלנד על תרומתם לחקר תעודות אלו. על הברכה יעמדו גם שאול דה מלאך, ארי' יארמיש, דוד (דוכי) כהן ושלום (מתן) שלום שתרמו בעינם הטובה למהדורה זו.

תהא עבודה זו גלעד לבני משפחתו של סבי, אריה בלומן ז"ל, שנספו כולם בשואת יהודי פולין.

עוז בלומן

מבשרת ציון, תשפ"ו

מתוך ספר הזיכרונות הספרותי שלי

אגרות ראייה, קבוצת מכתבים (תרס"ח-תר"פ), מאת רבנו אברהם יצחק
הכהן קוק שליט"א, עה"ק ירושלים תרפ"ג

ארץ ישראל היא ארץ העבר שלנו וארץ העתיד שלנו, אך האם היא גם
ארץ ההווה שלנו?

בארץ ישראל - הלא אנחנו עכשיו כל כך מעטים, ואויבינו - גם בארץ
וגם בחוץ לארץ - כל כך רבים. לא רק הציוני המדיני, לא רק ה"חובבי-
ציון", וגם לא רק הציוני הרוחני - אפילו היהודי הדתי אינו מדמה לעצמו
את ארץ ישראל כמרכז העצבים שלנו בהווה, כמקור כל האושר והחיות
שלנו, כמענה לכל שאיפותינו הרוחניות, כארץ שגם כעת שוקקת חיים
כמו שהייתה בזמן משה ויהושע וכמו שתהיה ב"אחרית הימים".

היהודי המאמין אכן יודע ש"ירושלים של מעלה" מכוונת כנגד "ירושלים
של מטה", וש"מעולם לא זזה שכינה מכותל המערבי", אבל אפילו
בשבילו משמעות הדברים רחוקה מאוד - במקום כלשהו למעלה, מעל
לרקיע השביעי, יש "ירושלים של מעלה", ואי"שם, הרחק הרחק, מעבר
ליבשות רבות, יש כותל מערבי שטוב ונעים להזיל בו דמעה.

אבל ש"ירושלים של מעלה" קשורה אלינו, שוכנת בתוכנו וסביבנו,
נמצאת לא רק בתוך התפילות שלנו כי אם גם בחיי נשמותינו, שהיא
דבר שלא נבנה רק פעם אחת אלא הולך ונבנה בתוכנו בתמידות;
ש"ירושלים של מעלה" מחוברת עם ירושלים של מטה, כך שהצמיחה,
השליטה וההתנהלות של האחרונה הן גם התקומה והחירות של
הראשונה, ויחד עם זאת גם התקומה והחירות של בני ישראל, בני
ירושלים, שלפני אלפי שנים נקרעו ממנה וכמהים לשוב אליה - זה ידוע
בהחלטות גמורה רק ליחידי סגולה, ואחד מיחידי היחידים האלה בימינו
הוא רבי אברהם יצחק הכהן קוק, הרב הראשי לירושלים.

אם יש היום אדם שהתורה חיה בתוכו - לא כדבר הבא מבחוץ או כדבר שנרכש על ידי לימוד בלבד, אלא כדבר שהכה בו שורשים, לבלב וגדל, עד שהוא והתורה נהפכו לעצמיות אחת - הרי הוא לא אחר מאשר הרב קוק (על כל פנים, הוא מן המפורסמים שבהם - ומבלי לפגוע באיש מטובי הרבנים שלנו ותלמידיהם). דברים אלו לא נוגעים לגאונותו של הרב קוק. ייתכן שיש כיום מי שגדולים ממנו בגאונותם, למרות שהוא גם גאון גדול בתורה. דברים אלו לא נוגעים לצדקותו יוצאת הדופן. ייתכן שיש היום כאלו - בפרט אדמו"רים - שעולים עליו באדיקותם, למרות שהוא, כידוע, זהיר מאוד במצווה קלה כבחמורה. כוונת הדברים היא אחרת. בכל דור יש יחידים שמשגיגים באופן ברור יותר, חזק יותר ועמוק יותר את נשמת התורה. כל דור והיחידים שלו, כל דור והיחיד שלו - המגלה את אור התורה באופן העמוק ביותר שהוא מסוגל למסור והדור יכול לקבל - ובדור הנוכחי הרב קוק קיבל, יותר מחבריו, את הגישה לפנימיות התורה, ניתנו לו המפתחות לאוצרות הרוחניים של זמננו, לרוח הקודש של זמננו - כדרך אל הנצח.

אנו כשלעצמנו רואים רק את הפחדים ואת הסבל של הזמן הזה. אנו רואים רק את "חבלי משיח", אבל לא את "אורו של משיח". ויותר ממה שאת האור הזה אנו לא רואים, אלא שהתחלנו גם לפקפק האם בכלל הפחדים והסבל הם "חבלי משיח". אולי אלה רק סתם ייסורים, בלי טעם ובלי פשר, בלי למה ובלי בשביל מה. מי יודע? האמנם העולם יחודש וישוקם אחרי החורבן הגדול? אין איש יודע לאן אנו הולכים. האם ייתכן שאת כולנו תבלע התהום הפעורה?

כל איש רואה שמלחמת העולם הגדילה את הפראות והאכזריות בבני האדם. חיייהם של עשרות מיליונים נלקחו מהעולם בטרם זמנם בעת המלחמה, וחיי מיליונים אחרים נלקחו עוד בטרם ראו אור עולם. גם עכשיו, בשעה זו של אחרי המלחמה, הסבל מתמיד, ובמובן מסוים הוא אולי מזועזע אף יותר ממכאובי המלחמה.

כל איש רואה כי שוב העם היהודי היה להפקר - על מזבח מלחמת העולם עלו מיליונים מבניו, ומה שהשאירה המלחמה אכלו הפוגרומים והשחיתות, ומה שנותר גם מהם חי באימה ודאגה. התקוות הגדולות שנתלו ב"תחיה" נמסו אט־אט. חיינו הם חלום־בלהות, או ליתר דיוק, כף הקלע - זרוקים, בהולים ומעונים.

אולם הרב קוק - בהשתמשו באור התורה במשמעותו הפנימית ביותר, במובנו הסודי והעמוק ביותר, בקולטו לתוך נשמתו את אורם של הנביאים, רבי יהודה הלוי, הרמב"ן, האר"י, הרמ"ח לוצאטו, רבי ישראל בעש"ט, רבי נחמן מברסלב, הרב מלאדי ושיטת חב"ד כולה, בה בעת עם אורם של הגר"א, ר' חיים מוולוז'ין, וכל הגאונים האחרונים בליטא, ולצדם גם עם אורם של כל הרבנים הגדולים בפולין ובפרט את תורתו הגדולה ומבטו המואר של ר' צדוק הכהן (תלמיד של האיזביצער, מחברם של "פרי צדיק", "צדקת הצדיק", "רסיסי לילה", "מחשבות חרוץ", וספרים רבים נוספים) - רואה שבאפלה הגדולה הזאת, בה כולנו ממששים, מסתתרים אורות עצומים, שבמוקדם או במאוחר יורחו במלוא הכוח, בחיי העולם בכלל ובחיי ישראל בפרט.

הרב קוק הוא האופטימיסט הגדול ביותר של זמננו, למרות שגם הוא רואה כיצד חיי הפרט וחיי הכלל הולכים ונעשים בלתי נסבלים מיום ליום. את מה שעדיין לא קרה - הרב קוק רואה כאילו כבר כאן. מה שאלוהים מחולל בזמן הזה, לדבריו, עומד מעל לזמן. כאשר האדם חי חיים נשגבים באמת, הוא מסוגל לראות כי שערי שמים כבר פתוחים, כי בית־המקדש כבר בנוי, כי האש של מעלה כבר דולקת על המזבח, כי המלאכים כבר יורדים לארץ, כי רוח הקודש כבר שוכנת על עם ישראל וכי כל יהודי הוא כבר אור לגויים. ארץ ישראל נגאלה מזמן, אומות העולם עולות לרגל בכדי ללמוד כיצד לנהל את חייהם, כל העקמומיות יושרו, כל העוולות תוקנו וכל השאלות הכואבות יושבו.

החינוך שלנו, מלבד המקורות התורניים, כלל גם את שופנהאואר, הרטמן, ניטשה, טולסטוי, דוסטויבסקי, צ'כוב ועוד הרבה כמותם. אנו,

שחיינו לא בצד המאורעות העולמיים אלא בתוכם, ושנתקלנו ועודנו נתקלים יום־יום בחשיכה הגדולה, בפראות, באכזריות וברשע המתחזקים והולכים, ובייסורים הבלתי נסבלים - מתקשים לפעמים לעכל את חלומותיו המאושרים ומלאי ההתלהבות של הרב קוק. ההשתפכות שלו נדמית בעינינו לעיתים כמליצית, בפרט דרכו לראות את הטוב ורק את הטוב אפילו במה שנראה כגרוע ביותר, לימוד הזכות הנצחי שלו על הכול ועל כולם, אמירת "גם זו לטובה" שבפיו, אפילו במקום שאפשר רק לזעוק מכאב, וה"לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל", שאותו הוא מכוון אפילו על התופעות השליליות ביותר.

אולם כשמעמיקים בדבריו, בייחוד באותן פסקאות שנדפסו ב"התרבות הישראלית", ב"אורות" שלו וכעת גם ב"אגרות הראי"ה" המונחים לפניי - ניתן להבחין בניצוץ שנכתב הרחק מעבר להשגות שלנו, ניצוץ העומד מעל לזמן למרות שנכתב בתוכו, ניצוץ שעל אף שאינו נבואה - הרב קוק אינו טוען לכך - חודר עם השפעה כזו השמורה רק לנבואה, ומקדם את מהלך המאורעות כולם (למרות שהדבר יכול לארוך זמן רב) עד למימושם.

אוי־אזו אנו אומרים לעצמנו: יש מבט גבוה יותר, על־אנושי, המאחד את ההפכים כולם ומעלה אותם לאמת האלוהית. מבט המאחד את הבחירה עם הידיעה, ואת הרע שבאדם וסביבו עם ה"והנה טוב מאד".

כ"ב בכסלו תרפ"ד

מהספרות הרבנית האחרונה

אורות התשובה. י"ז פרקים על ערך התשובה בחיי הפרט ובחיי הכלל, מאת רבנו אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א, ירושלים, ער"ה תרפ"ה

ספר זה מכיל תמצית מכל המופעים של רעיון התשובה הפזורים בתנ"ך, באגדות ובמדרשים, ובספרי המוסר, החקירה, הקבלה והחסידות.

תחת עטו החדשני של הרב קוק כל המקורות הללו מקבלים לבוש שונה לחלוטין. הם נעשים קרובים יותר למושגים - ואף יותר מכך, לרגשות - של האדם המודרני. עבור האדם המודרני זו בוודאי מעלה גדולה: כך הוא בא במגע עם כל אותם המקורות הנצחיים. אבל עבור אותם מקורות עצמם יש בכך מעלה וחיסרון גם יחד: מעלה - שכן באופן זה הרעיונות הישנים קמים לתחיה, מתחדשים, מתרעננים; חיסרון - שכן באופן זה הם הופכים לעיתים להיות חד-ממדיים.

פעם הביאו לאחד מגדולי חב"ד, רבי הלל מפאריזש, שהיה מעמיק גדול בקבלה וחסידות וקדוש מפורסם, את הספר "חשבון הנפש" של ר' מנדל מסטנוב. תוך כדי עיון בו, נענע בראשו ואמר על הספר: "ספר טוב ויפה, אך לבוש במדים של חייל..."

אני בשום אופן לא רוצה לומר זאת על "אורות התשובה" של הרב קוק - הן התוך והן הלבוש של "אורות התשובה" הינם קדושים וטהורים. אבל לעיתים, באופן לא־רצוני, הם מורידים את עצמם לתוך הרעיונות הפילוסופיים והלאומיים בני־הזמן.

כדי לקרב יותר את ה"אורות" להשגות של בני דורנו, המושגים "קדושה" ו"טהרה" מובילים במיוחד לכיוון ה"מוסריות", בזמן שבקבלה (והרב קוק הוא מקובל גדול) הם לא־ערוך גבוהים יותר ועמוקים יותר מ"תיקון מוסרי" בלבד. אצל הרב קוק עצמו ישנם די רמזים לאותם

"קלקולים ותיקונים בעולמות העליונים". אבל כשניגשים "לשבר את האזון" של אנשים מודרניים, צריך - מרצון או לא מרצון - להתבסס בעיקר על "מוסריות", לדבר לפעמים בשפה של הרמן כהן ולפעמים בשפה של אחד העם.

"האי גברא בהאי פחדא יתיב" [עפ"י סנהדרין צה, ב]. כך אני מרגיש לעיתים קרובות כאשר אני מנסה להסביר את מושגי הקבלה הגבוהים לאנשים מודרניים. בשל כך מורגשים לי בחזקה אותם "ייסורי היצירה" של הרב קוק. ומחובתי להטעים כאן כי הסברו של דבר איננו הצד העמוק של הדבר, בפרט בעניינים של קבלה.

מלבד מה שמוצאים ב"אורות התשובה" של הרב קוק רעיונות עתיקים אודות התשובה, האסופים, המזוקקים, והמולבשים בצורות חדשות ובלבשים חדשים - ישנם ב"אורות התשובה" גם הרבה רעיונות חדשים לגמרי, שמאירים את העיניים וממלאים את הנשמה בשמחה אלוהית.

י בכסלו תרפ"ה

מה שלא ניתן לראות מעל פני השטח בארץ ישראל

את פני השטח של ארץ ישראל יכול כל יהודי לראות בעצמו, כפי תשוקת עיניו וליבו.

הוא רואה לפניו את ארץ ישראל כולה כמיניאטורה, הוא רואה לפניו את אותה הצורה שהבורא העניק לארצו הקדושה. הוא רואה את נחשלותה של הארץ בכל אותם הדורות שישאל גורש ממנה, ואת התחיה והפריחה של הארץ מאז החל ישראל לשוב לארץ אבותיו. הוא רואה את הארץ בהתפתחותה ההדרגתית, את השיפור האיטי אך היציב בכל תחום של מלאכה, בכל ענף של תעשייה, בכל פעולה של מסחר. הוא רואה היטב כי הארץ שלנו, שמקיצה כעת משנתה בת אלפי השנים, צריכה עוד לעבור הרבה מצבים, הרבה ניסיונות, הרבה שינויים, עד שתגיע לרמה של ארץ מפותחת במלואה מבחינה תרבותית וכלכלית. אבל הוא כבר רואה את ההתחלה של זה, את הסימנים המורים על אותו השגשוג העתידי, את הבשורה על אותו האושר שיבוא באחרית - ודי באלה כדי לנשא את רוחו ולאמץ את כוחו למלחמת הקיום המתמשכת.

אולם קיימים דברים כאלו שאינם יכולים להיראות מעל פני השטח. ולא בגלל שהעוסקים במלאכה בארץ ישראל אינם רוצים להציגם, אלא בגלל שאלו דברים שלא ניתן בשום אופן להציג לעיניים. כוונתי לעליה של הרוח בארץ ישראל. אפשר אמנם לראות מעל פני השטח את העלייה של הרוח במה שהיא - הרוח - מקבלת את ביטוייה בתוצרים אמנותיים ובשכלולים טכנולוגיים. אולם אני מתכוון לסוג שונה מאוד של רוח וסוג שונה מאד של עלייתה של הרוח. אני מתכוון לאותה הרוח שאינה מתבטאת כלל בתוצרים אמנותיים או שכלולים טכניים, ובכלל לא בדברים שמיוצרים בצורה חיצונית, אלא רק בחיים הפנימיים של

האנושות: בזיכוכ ובהארת־הדעת, בהכרה העליונה ובאמונה היותר חזקה, עמוקה ונקייה.

עלייה מעין זו של הרוח מתרחשת עכשיו בארץ ישראל, ארץ העבר והעתיד שלנו, על אף שהיא מאוד איטית וקשה להבחנה. לא אוכל להתעכב כאן על כל המקצועות השונים שבהם אפשר להבחין בה. לכן אתעכב כאן רק על המקצוע שהוא לגביי קרוב, אהוב ויקר: המקצוע של לימוד התורה.

קיבלתי דרישת שלום מארץ ישראל: ישיבת סלובודקה, שהועברה לחברון, וישיבת "מרכז הרב" (הישיבה שתחת הנהגתו של הרב קוק בירושלים) - גדושות כעת בבחורים בעלי־כישרון ובעלי־מוסר. ישנן לא מעט ישיבות בארץ ישראל, ובמיוחד בירושלים. אולם שתי ישיבות אלו הן עבורנו - אלו שעורגים ל"דבר ד' מירושלים" בצורתו הטהורה, החזקה והנקייה - הקרובות ביותר.

בפרט קרובה אלינו ישיבת "מרכז הרב", שבה לומדים כיום מעל שישים בחורים, בעלי "ראש יהודי" טוב ובהיר ביותר. הרוח שמנחילים להם על ידי הרב קוק, הרב חרל"פ, ר' דוד כהן ור' צבי יהודה קוק (בנו של רא"י קוק) - היא אותה הרוח של הנביאים, החכמים, הפילוסופים, המקובלים והמשוררים שלנו בכל הדורות. די בציון העובדה שגאון גדול, פילוסוף ומקובל כמו הרב רא"י קוק מעניק לישיבה זו חלק גדול מזמנו ומשקיע בה את כל כוחותיו, כדי לצפות ממנה להרבה מאד בעתיד. העזרה של דמויות כמו הרב חרל"פ, ר' דוד כהן ור' צבי יהודה קוק גם היא לא דבר קל ערך; כל אלו ירשו מרבם - רא"י קוק - את הגבוה ביותר והעמוק ביותר, והרחיבו והשלימו את אותו בניין מפואר של פנימיות התורה.

הישיבה הגדולה בחברון שמונהגת על ידי הגאון הגדול הידוע ר' משה מרדכי יכולה ודאי לדבר לכל נשמה יהודית. כל יחיד שיצא מישיבה שכוז יהיה לא רק גדול בתורה, אלא גם סמל השלימות במוסר ובמידות. תלמידי חכמים שיצאו מוסמכים מישיבות כמו הישיבה של ר' משה מרדכי והישיבה של הרב קוק יטהרו את האוויר בארץ ישראל מכל

המריבות והכיעורים שעלולים להביא חורבן לחיי־ההווה של היהודים
במקום. ובְעֶבְרָם לחוץ לארץ הם ייעשו לנושאים של אותו האור שהם
ראו בארץ ישראל המוארת והמתחדשת.

י"ג בטבת תרפ"ז

שני קולות נישאים מירושלים

את כל הקולות שעולים לאוזנינו מירושלים בחודשיים האחרונים ניתן לאפיין כ"קול ענות חלושה". אנשים צועקים בקול רם; אך אין זו זעקת האמיץ, הבטוחה בניצחונו, אלא זעקת המדוכאים והמיוסרים, הזועקים בכאב. אנשים מלהגים על גיבורים וניצחונות; אולם בתוך הדיבור ניתן לחוש לעתים קרובות תחושה של זעם אצור ופחד מהמחר.

ומה יש להתפלא. מי שחי ימי־בהלה נוראיים כאלה, מי שראה את עצמו מוקף מכל עבר בשנאת־דמים, וגם מקרב אלה שנחשבו לחברים, נחל רק בגידה ובגידה - מהיכן יבואו לו האומץ, הנחישות, הגבורה?

אפילו בשירת ארץ ישראל לאחר המאורעות איננו חשים את רוח הגבורה והביטחון שהייתה בה לפני כן. אדם נדרש לחזק את עצמו ולחזק אחרים. כך ראוי. הוא מחויב לכך כיהודי וכמגן נאמן של עמו. אבל כשאנחנו מאזינים היטב למה שעכשיו נכתב ונהגה בירושלים - שומעים רק בכי וקניה. אפילו בשירו של ראובני, השיר שאחרי הקרבות ("מלחמת ירושלים"), השיר שהרגיז את הפקידות בארץ ישראל באופן כזה עד שמצאה לנכון לסגור את "דאר היום" בגללו, השיר שהיה אמור להיות "שירת דבורה" חדשה לפי צורתו - הוא לפי דעתי שיר קינה לפני שהוא שיר ניצחון.

ואיך יהיה אחרת? בסופו של דבר, אדם אינו אלא אדם, ואם אינו רוצה לעוף גבוה, הוא נמשך למטה אל המציאות האפלה והשפלה, יותר ויותר...

ועם זאת, שני קולות הגיעו אלינו לאחרונה. קולות שכבר אינם נשמעים כ"קול ענות חלושה", אלא כ"קול ענות גבורה". קול אחד - מאדם "חילוני", משורר אולטרה־מודרני; קול שני - של גאון תורה, שהוא בו

זמנית גם משורר נעלה. ייתכן שגם למשורר המודרני וגם ל"משורר היהדות" תהיה ביקורת עליי, במה שאני דוחק את שניהם למקום אחד ומשכין שלום ביניהם - אף על פי שהם רחוקים זה מזה, הן לפי מהותם הפנימית, הן לפי השקפת עולמם, הן לפי גישתם החברתית, הן לפי דרך החיים שלהם בפועל - כרחוק מזרח ממערב. עם זאת, אני מוכרח להתייחס לקולות הנישאים הללו שהגיעו לאוזניי מירושלים, כי הן בדיבורו של זה שמדבר עם צללי העבר של "גיבורי יהודה", והן בדיבורו של "קדוש יהודה" של ימינו, הרגשתי קריאה לשחרר את עצמי מכל הדוחק והקטנוניות, העצלות והבינוניות, שבהם אנו מטביעים כעת את אידיאת החיים הגדולה שלנו.

מונחים לפניי: יצירתו החדשה של אורי צבי גרינברג "אזור מגן ונאום בן הדם" (הוצאת סדן, ירושלים עה"ק תר"ץ) והכרוז "שובו לבצרון" של ראש הרבנים בארץ ישראל (ההד, אלול תרפ"ט, ירושלים). קולות משני עולמות נפרדים לחלוטין. אך משניהם אני שומע - "שובו לבצרון"...

ודבר פלא! יצירתו של אורי צבי גרינברג היא כולה רק צעקה מלאת אימה, רק תרועת נסיגה, רק זעקה מרה: אנחנו אבודים! אולם דווקא הזעקה הזו היא שמעוררת אותי. איני יודע למה. ככה זה, לחלוטין - "אין גיבור כמתיאש".

אולי זוהי קריאתו של יוחנן מגוש חלב, שמדרבנת אותנו ... אולי זוהי תפילתם האחרונה של אלו שנפלו מיד הרוצחים, שקוראת לנו להתעלות ולהזדככות, לבנות וליצור מתוך פרספקטיבה שונה לחלוטין, עם כוונות שונות לחלוטין ושאיפה גבוהה בהרבה מאשר עד כה... אולי זוהי האמת שהמשורר מטיח בפניהם של כל המובילים כעת את הפוליטיקה הציונית... אולי זהו הקול היהודי האוטנטי, אשר למרות שהוא מדבר בשם של קנאים לשעבר, "בריונים" ו"סיקריקים", הוא אינו מאשים איש, אינו תובע את דמו של איש, אינו רוצה לערער ולשבור - אלא רק רוצה לשוב ולבצר את ירושלים שלו:

חֲלֹמְתִי וְעוֹדִי חוֹלִים: יְרוּשָׁלַיִם בְּנוֹיָה.
 בְּרָחוּבוֹת רְצוּפִים, עַל אֶסְפֶּלֶט מְטִילָה הַשְׂכִּינָה,
 וְלֹא עַל עַיִים בֵּין כּוֹכָבִים וּבֵין חֲמוֹר וַחֲמוֹר.
 כְּרָמִים בְּהָרֶיךָ, זֵיתִים וְכָל מִין עֵצִי פָרִי.
 וְרַב טֶף בְּכֶתִים וְרַב בְּהֶמָּה בְּמַרְעָה - - -
 וּבִינְתִים בְּנִיתִי הַפֶּקֶר כָּפָר שָׁקֵט וִירָק,
 שָׁקֵט וִירָק - וּבּוֹדָד...

כך זה. דווקא בזעקותיו האחרונות של אורי צבי גרינברג אני שומע קריאה חזקה לבנות, לבנות ולבנות; למרות האויב הניצב והגרזן בידו, וכל רצונו רק להחריב. קריאת עידוד חזקה שוכנת בזעקות "בן הדם", וגם - תקווה מיוחדת...

כן. שוכנת כאן ציפייה עמוקה למשיח. הוא מדבר על "חלוצים", "גיבורים" ו"חיל-הצבא" - אבל עמוק עמוק בלב (בבחינת "ליבא לפומא לא גליא") מחכה למשהו שאי אפשר לבטא אותו במילים, לתמונה שלא ניתנת לציור.

"אני מחכה רק לנס", כתב אורי צבי גרינברג באחת מעבודותיו המוקדמות בארץ ישראל. הוא חיכה לנס, וגם כעת הוא מחכה לנס...

לֹא נְבִיא וְלֹא בֶן נְבִיאִים, כִּי אִם נֶכֶד רַחוּק
 הַנָּנִי, הַמְרִיחַ לְטֶפֶת הַדָּם הַנְּבוּאִית,
 הָאֶחָת בְּדָמֶי,
 וּמִכֵּין לְרִיחָה רַק מְעַט מִן הָרֶב הַנֶּעְלָם
 וְאֲשֶׁר כְּמִכְתָּת רָאִי אֶקְחָנָה בְּיָד
 וְאֶפֶס קֶצֶהוּ אֶרְאֶה בְּחֻזֹּן...
 וְאֵת מָה שֶׁרָאִיתִי, הִנֵּה אֲנִי שׁוֹחַ לָכֶם פֶּה,
 אֲחִי הַכְּאוֹבִים וְאֲחִיוֹתִי הַנוֹגוֹת בְּצִיּוֹן.

אֲנִי רָאִיתִי בַלַּיִל, כְּאִשׁוֹר קָבְרוּ בְּהַר הַזֵּיתִים
 קְבוּרַת פְּלָבִים
 אֶת אַחִי וְאַחִיּוֹתַי בְּיָדֵי עַרְבֵיאִים,
 רָחֲפוּ עֲטֹרוֹת בְּהֶלֶן בְּחֶלֶל יְרוּשָׁלַיִם;
 וְעֵמֶד מִגֵּן דָּוִד שֶׁל אִשׁ מַעַל הַר הַבֵּית;
 וְעֵמֶד הַדְּמָמָה אֶפְלָה: לְהִגְבִּיר דְּמוּת הָאִשׁ
 שֶׁל שִׁשֶׁת הַקְּצוֹת - -

ומה שמביע משורר מודרני בהיסוס ובלחש, כשהוא מביט סביב לכל עבר ותוהה מה "החילוניות" של ימינו תגיד על כך, מובע על ידי "משורר היהדות", אחד הגבוהים והיפים מנושאי דגלה של היהדות הנצחית, הרב הגדול ביותר בארץ הקודש - באופן חופשי לחלוטין ופתוח לרווחה, בצורה המרוממת ומנשאת עימה את כל הרוחות היהודיות המושפלות והמובסות.

בתוך כל החושך הסמיך הנוכחי רואה הרב קוק את הגואל מתחבא ומסתתר, רק כדי להופיע בזוהר גדול יותר, מסנוור, לכל אלו הזקוקים לאור ואינם יכולים כעת לקבלו, לכל אלו שנמצאים כעת בצרה ובדאגה, בכושה ובכאב.

האסונות הללו נדרשים, לדבריו, כדי לעצב את אחדותנו הלאומית, כדי לנער את התחושות העמוקות שלנו מכל דבר יומיומי, מאובק וחסר אלוהים, שדבק בהן.

הניסיונות הקשים האחרונים בארץ ישראל צריכים להיות עבורנו ה"אש מצרף" וה"בורית מכבסים". כעת עתיד להופיע אור הישועה, עם כל הטהרה הגדולה שבו.

ה בחשון תר"ץ

האם לא יהיה סוף למריבות בירושלים?

ירושלים - העיר אשר שמה הקדום הוא "שלם", וששמה מופיע לעיתים במקומות שונים בתנ"ך כרומז לשורש הקדום של השם, במשמעות של "שלם" - שלמות, משולב עם "שלום" - פיוס; העיר הקדושה הזו הפכה זה מכבר למרמס לרגליה של כנופיה, העומדת שם תמיד מוכנה להחרים, לדרוס ולהמיט כל רעה על יריביה.

סיפור עתיק ועצוב מאוד, שתמיד מתחדש. אולם לאחרונה הגיעו הקרבות בירושלים למידה כזו, שכל הקרבות הקודמים נחשבים לעומתם לאידיליה שלווה.

כנופיה של מחרחרי ריב מיוחדים, אשר אינה יכולה בשום אופן לחיות מבלי להצית אש בירושלים, מבלי לעורר נגדה את מחאת כל האנשים הישרים וההגונים בירושלים, ומבלי לפגוע מתוך צדקנות בראש הרבנים של ירושלים, הגאון רבי אברהם יצחק קוק שליט"א.

לא מועיל לשנאה שהגאון הנ"ל הוא רודף השלום הגדול ביותר בזמננו, ותמיד מוכן למען השלום לוותר על כבודו ועל מנוחתו האישית. לא מועילה לה גם העובדה שהוא, הגאון הזה, פונה תמיד לכל שונאיו ויריביו ברחמים ובתחנונים, ואף פעם אינו נותן למרדפיו אפילו הזדמנות קטנה ביותר למצוא אפילו צל של עוולה שנעשתה מצדו כלפיהם. לא מועיל כלל שגם כאשר הרב קוק מושיט את ידו לשלום בכנות, הולכת הכנופיה ומחמירה את האיבה והזלזול שלה כלפיו.

בפורים האחרון ארגנה הכנופיה "משפט" נגד הרב קוק, ובפורים־שפיל שלהם "שפטו" אותו, וצירפו ל"פסק הדין" את כל סוגי ההעלבות האפשריים.

כעת, לאחר פטירת הרב מלובלין, הגאון רבי אליהו קלצקין זצ"ל, חזרה הקליקה ושנתה את מעשה הנבלה שלה באופן חמור במיוחד. בכך ביזו גם את כבודו של הנפטר הגדול באופן שאי אפשר כלל לשתוק עליו. הם רצו במיוחד לפגוע ברב קוק, אך תוך כדי כך ביזו את כבודם של כל גדולי הרבנים בירושלים, וגרמו לכך שגאון גדול כמו הרב המנוח מלובלין לא נספד כלל כהלכה.

בשעה שכל גדולי הגאונים של ארץ ישראל, כמו רבי מרדכי אפשטיין וכדומה, ובראשם הרב קוק, הגיעו למיטתו של הרב קלצקין כדי להספידו - לקחה כת הקנאים החשוכים, או ליתר דיוק: השוטים החשוכים, את המיטה עם הנפטר והרחיקה אותה, כדי שהרב קוק לא יספיד אותו.

מפני ארבעה דברים בא "ליקוי מאורות", וביניהם - "על תלמיד חכם שמת ולא נספד כהלכה". ומי גרם לזה אם לא אותם בעלי המחלוקת החשוכים? נו באמת, הלא גם "מאורות הדעת" ודאי מוכים כאשר אנשים טיפשים כאלה עושים את מעשי הנבלה שלהם מבלי להיענש.

טוב מאוד עשתה אגודת ישראל כאשר ניתקה את עצמה מההכנופיה הזאת, שביצעה את המעשה הרע במיטת הרב קלצקין. אבל "אגודת ישראל" הייתה צריכה לצאת נגדה בדרך רשמית יותר. מה שכתב אחד מחברי ה"אגודה" הוא מעט מדי. כאן חייב לבוא צעד חריף מצד כל ראשי ה"אגודה".

ג בסיוון תרצ"ב

מעלות ומורדות בתנועתנו הלאומית

א.

הירחים שלפני כל קונגרס ציוני הם כערבי ימים טובים להכנה ולחגיגה, וכערב ראש השנה וערב יום הכיפורים - לחשבון הנפש. אינני אוהב ביותר את ההשוואות בין הקודש והחול, והביטוי "נעילה", למשל, לסגירת הקונגרס איננו נעים ביותר לאוזני. אבל יש אשר השוואה כזו מבלטת ביותר מצב־נפש מיוחד, ואנו כמו מוכרחים להשתמש בה בבואנו לתת ציור נכון ושלם למצב־הנפש ההוא. כי על כן הרשיתי לעצמי את ההשוואה בין ערב ראש השנה וערב יום הכיפורים ובין ערב הקונגרס, אעפ"י שה"ערבים" הראשונים קודש הם וה"ערב" האחרון חול. ואם תמצי לומר, שגם ה"ערב" האחרון קודש הוא לרואים בקונגרסים הציוניים חזון כל היקר והקדוש לעם - הנה בכל זאת יש הבדל גדול ביניהם. כי אם ערב הקונגרס בבחינת קודש לציוניים נלהבים, הנה ה"ערבים" הראשונים, ערב ראש השנה וערב יום הכיפורים - בבחינת קודש קודשים לכולנו.

כל ציוני וציוני מאיזו מפלגה וסיעה שתהיה מתעורר בהכרח לפני כל קונגרס ציוני לחשוב את כל הנעשה עד עתה בעולם הציוני, מה היא הישועה אשר הביאה הציונות לעם עד עתה, מה הוא המעשה הצפוי לציונים בעתיד הקרוב והרחוק, מה הוא מצב התנועה עתה: העלתה הציונות בכללה אם ירדה, ואם ירדה - מה הן הסיבות אשר גרמו לירידה?

רבות מחשבות בלב כל ציוני לפני כל קונגרס ציוני, ורבות מחשבות אז גם בלב כל יהודי לאומי, אף שאינו נחשב כלל על המפלגה הציונית. כל זמן שאין עוד קונגרס כלל יהודי, הנה הקונגרס הציוני משמש לחלק גדול

בישראל במובנים ידועים קונגרס כללי יהודי. ולפיכך גם מי שאיננו ציוני מפלגתי, אם הוא יהודי לאומי - חושב את חשבוננו של ישראל, וביחד עם זה גם את חשבון עולמו הוא לפני כל קונגרס וקונגרס.

ואם נעמיק יותר בדבר, נראה, שהיהודי הלאומי הבלתי מפלגתי מרבה בחקירה ודרישה וממילא גם בחשבון הנפש לפני כל קונגרס ציוני, מן הציוני הרשמי, לפי שזה האחרון יש לו כבר מן המוכן תשובות לכל שאלה ושאלה - תשובות שלימדוהו ראשי המפלגה או הסיעה שהוא נמנה עליה. אין הוא מוכרח כל כך לחשוב מחשבות חדשות, לחטט, לנקר, לבקר, לספור ולמנות ולירא ולפחד תמיד שמא טעה, מאחר שכבר חשבו אחרים בשבילו ועליו למלא רק את אשר נגזר עליו ממרומים.

שונה ממנו היהודי הלאומי שאיננו ציוני רשמי, היהודי שעליו לבקש ולמצוא בעצמו תשובות על כל השאלות המענות אותו ואינן נותנות דומי לו. עליו להתחיל תמיד מחדש ולסלול מסילות מחדש.

כותב הטורים האלה הוא יהודי לאומי שאינו נמנה על שום מפלגה וסיעה ציונית. וביחד עם זה מעסיקות אותו כל השאלות המתעוררות בכל קונגרס ציוני, והוא מוכרח בבואו לחשוב חשבון העם וחשבון נפשו הוא לפני הקונגרס הציוני הבא, לבקש ולמצוא את דרכו הוא, את פתרונו שלו המיוחד לו, ולהתוות ביחד עם זה לפני רבים הקרובים אליו ברוח את דרכי הפתרון ההוא.

ובבקשי את דרכי אני ובבואי הפעם בשורת מאמרים על רבות מן השאלות העומדות על הפרק לפני הקונגרס הציוני הבא, אני מקווה להועיל לא רק ליהודים לאומיים בלתי מפלגתיים כמוני, כי אם גם לציונים רשמיים אשר אוזנם ערה להקשיב ולשמוע גם את אשר יהגה איש שאיננו שייך למפלגתם, ומוכשרים הם, במידה מרובה או מועטה, לביקורת עצמם ולביקורת מעשי העומדים בראשם. מוציא אני מכלל זה את אלה הציונים החושבים: הכל טוב ויפה. הכל - כהוגן. הכל - פורח. עולים אנו ועולים בלי הפסק. צומחים אנו ומשגשגים. התנועה מתגברת מיום ליום. הציונות כבשה את כל הלבבות ואת כל העמדות הציבוריות

בישראל. עם ישראל חי ומתקיים על ידינו אנו. אומנם יש לנו שונאים רבים, בין מבפנים, בין מבחוץ, אבל למי אין כמו אלה? בכוחנו ובעוצם ידינו נכוח את כל העם היהודי לעשות רצוננו, ומכל שכן שיכול נוכל לכל המפרעים והמבקרים והטוענים - מבפנים.

עם כל אלה "השאננים והבוטחים" אין לי שום עסק. מי שעוצם את עיניו בחזקה לבלי לראות את המציאות כמו שהיא, מי שרואה הכל לא בעיניו הוא כי אם כפי שמצוים לו לראות, מי שאיננו מוכשר להביט אל תוכם של הדברים והוא רואה רק מספרים וכיבושים מדומים בכל אשר יפנה, ומי שהוא ביחד עם זה גם שמאלי וטוב לו ניצחון אחד של מפלגה ציונית-סוציאלית זו או אחרת מכל תחיית הלאום - איך יוכל לחזור לרוחו של איש כמוני הרואה לפניו מיליוני יהודים הולכים וכלים, הולכים ונמוגים, והיהדות כולה הולכת ומתנוונת מתוקף המגפה האנטישמית מבחוץ וההריסה שאינה פוסקת - מבפנים?

אם מראים לציוני כזה על מיליוני היהודים העומדים על פי התהום, ישיבך: מן הגלות התייאשו זה כבר. לא לחינם הננו משוללי הגלות. ואם רע המצב מאד, ואם מצב רע זה ימשך וימשך, ואם גם ירע לנו שבעתיים - מה בכך? מה שנהרס שם, בגולה, נבנה אנחנו בארץ.

ואם נראה לו על הבניין שאיננו כלל לפי ערך ההריסה, ואם גם יתקיים בניין זה בידינו, האלפים, ונהרסים מאות אלפים, ישיבך: כזה וכזה תאכל חרב... בשעה שבוקעים עצים עפים קיסמים... אין דבר, עומדים אנו בתוך מערכת המלחמה. הנצחון - על צדנו. ואם גם ניפול במלחמה - אנחנו עשינו את שלנו, נלחמנו, נאבקנו, עלינו, התאמצנו. יפלו מצדנו אלפים ורבות מימינו. נרד גם אנחנו לתהום תהומה חיים, ובלבד שנהיה בין הלוחמים...

ואם נראה לו על הבקעים שבבנין עצמו, אם נוכיח לו בעליל שבחיים החדשים המתהווים ומתקמים בארץ ישראל עוד הפרוץ בהם מרובה על העומד; אם נראה לו את נגע הספקולציה האוכלת ומכלה את כל אשר נבנה בארץ ישראל בעמל גדול כל כך ובאידיאליות מרוממה כל כך;

אם נראה לו שהחיים בתל אביב הם סוף כל סוף אותם החיים עצמם שבגולה, מאחר שהולכים הם ונבנים על אותו היסוד הרעוע שנבנו עליו ה"נלבקות" וה"גנשות" וה"דז'יקות" (כמו שהורה על זה יצמן בנאום האחרון אשר נאם בארץ ישראל); אם נראה לו על התמעטותו ופחיתותו של הרגש הלאומי בקרב המחנה ההולך לכבוש את הארץ (למשל - שטף הסחורות הבא לארץ ישראל מארצו של היטלר, וכדומה); אם נראה לו על המון הפועלים העוזב את החקלאות ועולה לעיר, ועל העבודה בארץ ישראל הנכבשת מתוך זה על ידי הערבים; אם נראה לו על עוד פגעים רבים כאלה - על הכל ישיב לך: טוב ויפה הדבר, כך צריך להיות. אי אפשר באופן אחר. ואם איזה דבר צריך תיקון - יתוקן בעגלא ובזמן קריב.

לאנשים כאלה והדומים להם אינני בא בדבריי הבאים. יהי להם אשר להם. ישמחו להם ויעלצו להם וירקדו קדוש קדוש לכל אשר יאמרו להם מפקדי מדינותיהם. עליהם ועל כיוצא בהם אמר המשורר: "ובתרועת גיל על שפתיים אלי קבר נדדה". ואולם אנוכי אל אנשים חיים אשים דברתי, אל הרואים נכוחה בחיים ואינם חפצים להונות ולרמות את עצמם בשום אופן ואופן. אל יהודים לאומיים שאינם משועבדים לשום סיסמא מפלגתית מיוחדת, ואל אלה מן הציונים שבאו לידי הכרתם הציונית לא מתוך "מודה" ולא מתוך הסתחפות וחינקי למעשי אחרים - כי אם מתוך מחשבה ברורה וצלולה, ונכונים הם, אפוא, גם כיום לחזור ולחשוב, לבקר ולדרוש ולשמוע גם את "הצד האחר", לא רק בנוגע לשאלות לאומיות ברורות כי אם בנוגע לשאלות ציוניות.

ואולם ידעוֹנֵי הקוראים מראש, כי לא אביא פה חשבון הפרטים, כי אם חשבון הכללים. כלומר לא אדקדק פה אם טוב ויפה עשה הקונגרס הציוני בפראג או קונגרס ציוני אחר בתהליכי החלטה זו או אחרת ואם טוב ויפה עשה בבואו לידי מסקנות אלו או אחרות. כי אם אברר טעויות כלליות בתנועתנו הלאומית, שגיאות יסודיות בנוגע לעיקרים שונים בתנועתנו הלאומית בכלל ובתנועה הציונית בפרט, ואם יבוא הקורא

ויוציא בעצמו מסקנה זו או אחרת בנוגע להחלטות שונות שנתקבלו בקונגרסים הציונים האחרונים - זהו כבר עניין שלו. אני איני בא בכאן לידי הלכות פסוקות. אני בא רק להניע מעט את המוחות שנרדמו ולעורר את הלבבות.

ראה ראיתי זה כבר שתנועתנו הלאומית נטתה מהדרך אשר התוותה ההיסטוריה לפנייה. ניסיתי כמה פעמים להעיר על זה באופנים שונים. דברי לא נשמעו. שומעים כיום רק את דברי מי שבא ופטיש של מפלגה בידו. המפלגות כבשו להן כיום לא רק את כל המעשים, כי אם גם את כל המחשבות. לא רק הסטאלינים למיניהם גוזרים עתה על המחשבות לאמור: כך וכך עליך לחשוב וחלילה לחשוב אחרת, כי אם גם מנהיגי המפלגות בישראל ובעמים. ואולם היחיד איננו יכול להפטר בטענה זו, כי אין שומע לאיש בלתי מפלגתי. עליו לעשות את שלו - ויהיה מה!

אם לא שמעו עד עתה - אפשר שישמעו עתה. אם לא ישמעו גם היום - אפשר שישמעו מחר ומחרתיים. ואם גם אז לא ישמעו - אנוכי מילאתי את חובתי לפי מידת יכולתי.

ב.

תנועתנו הלאומית בחיי יום יום שלנו עתה היא בת הפוגרומים. הפוגרומים ברוסיה בשנות השמונים של שנות המאה שעברה חוללו, הפוגרומים של תחילת שנות המאה הנוכחית גדלוה, טפחוה, חזקוה, וההרס הגדול בגרמניה בשנים האחרונות עצמה [=העצימה], קבע אותה וטבע עליה את חותמה האחרון.

ואולם ישנה גם התחלה אחרת לגמרי לתנועתנו הלאומית: השאיפה לתחייה, השאיפה לשחרור וגאולה, השאיפה לצאת למרחב מעקת הגלות, השאיפה לנתק את כבלי העבדות, ליישר את הגב הכפוף, ללכת קוממיות, להיות ככל העמים.

וישנה התחלה שלישית לתנועתנו הלאומית, התחלה שהיא עמוקה הרבה גם מתשובה על פוגרומים וגם משאיפה לתחייה ולחירות - הלא היא השאיפה המשיחית, השאיפה התורתית, השאיפה לתיקון עולם במלכות הצדק הנבואי, השאיפה לגאולת ישראל לא במובן של גאולת עם, כי אם במובן של גאולת האנושיות כולה על ידי שיבת עם הקודש לארץ הקדושה.

אי אפשר להגביל ולהגדיר בדיוק את עמדתם של שלשת המקורים האמורים בתנועתנו הלאומית. התחומין יונקים זה מזה. בכל דברינו ומעשינו הלאומיים אנו מערבים לפעמים לא רחוקות את שלשת המומנטים גם יחד. מדברים אנו גם בשם צרת ישראל שאינה פוסקת ורדיפות אחר רדיפות בארצות אויבנו, מדברים אנו גם בשם השחרור הלאומי בכלל, ומדברים אנו גם בשם המשיחיות איש איש לפי דרכו. אבל בבואנו לא להטות ולמשוך לכבות ואף גם לא לעורר את עצמנו ולדבר ניחומים על ליבנו, כי אם לברר וללבן, לבקר ולצרף, עלינו להגיע אל השורשים הראשונים ולהבדיל ביניהם.

בבואנו אל המקורים הראשונים של תנועתנו הלאומית ראה נראה, כי אין המקור המשיחי של תנועתנו תלוי כלל בהגנה מפני פוגרומים ושאר מיני פורענויות, צרות ותוכחות, ואף לא בשחרור ויציאה לחירות של עם משועבד לאחרים, כי אם בשאיפה "לכלות פשע ולהתם חטאת ולהביא צדק עולמים".

אם תנועתנו הלאומית בתור תריס בפני הפורענויות ובתור שחרורו של עם־עבד היא - אם בדעת ואם שלא בדעת - חיקוי לתנועות הלאומיות באירופה משנות הארבעים של שנות המאה שעברה עד עתה, הנה תנועתנו הלאומית בתור תנועה משיחית־עולמית איננה מחקה שום תנועה בלתי ישראלית, אלא יורשת היא את כל התנועות המשיחיות בישראל מראשית צמיחתן בסוף הבית השני עד התנועה החסידותית משיחית מייסודו של הבעש"ט.

ראשי המדברים בתנועתנו הלאומית, הבאה בתור הגנה נגד הרדיפות, היו - לילינבלום וד"ר פינסקר. ראשי המדברים בתנועתנו הלאומית בעד שחרורו של עם היו - ד"ר הרצל, מקס נורדוי, ישראל זאנגוויל.

ראשי המדברים בתנועתנו הלאומית בעד תנועה משיחית בקודש טהור - ר' צבי הירש קלישר, ר' אליהו מגריידיץ, ר' יחיאל מיכל פינס וזאב יעבץ; בקודש ובחול גם יחד, או יותר נכון קודש של חול וחול של קודש - אחד העם; בחול גמור עם מעט ניצוצי קדושה מוסתרים - משה הס (חובבי ציון ראשונים). ד"ר נחמן סירקין, א. ד. גורדון (ציונים סוציאליים).

אנו, הרגילים כל כך לבטא לאומיות ואנטישמיות או ציונות ואנטישמיות בנשימה אחת; אנו החפצים לראות בציונות ובכל תנועה לאומית רק הצלה; אנו הרגילים לחשוב שאלמלא האנטישמיות לא היתה כל ציונות במציאות ולכל הפחות היתה מציאותה רפה ולקויה - אנו שוכחים תמיד, שראשוני הלאומיים שבנו (כרבי נחמן קרוכמל ורבי שמואל דוד לוצאטו) וראשוני הציונים שבנו (כרבי הירש קלישר) - באו להשקפותיהם דוקא מתוך אמונה בהתקדמותם של בני אדם, בעליה שאינה פוסקת, בהטבת המצב של בני ישראל בכל מקומות מושבותיהם, בהטבת היחס של העמים לישראל, "בזכות אזור אשר יפרח", בהשכלה הכללית של עמי אירופה, בהשתתפותם של בני ישראל בחיים המדיניים והכלכליים של הממלכות הנאורות ובהנהלתם של המדינות ההן.

משה הס חשב שדווקא התקדמותם של העמים במובן הסוציאלי תביא את בני ישראל לתחייה לאומית בארץ ישראל. רבי הירש קלישר כתב ב"דרישת ציון" שעד עתה אי אפשר היה לחלום ולחשוב על דבר שיבת ישראל לארצו לפי מנהגו של עולם, מתוך שלא היה לישראל שום השפעה על חיי המדינות, ועתה - לפי דבריו של קלישר - כשזכינו לשיויון וזכויות בארצות נאורות ולעשירים בעלי השפעה, למלומדים גדולים מבני ישראל ולשרים אשר יד ושם להם בחצרות מלכים, עתה

הגיעה השעה של אתחלתא דגאולה התלויה כולה במעשינו הטובים, ובעיקר בזכות הגדולה של "מצוות יישוב הארץ הקדושה".

אם המקור המדינתי והחברתי הוא הייאוש מהאמנסיפציה והתקווה לאוטו־אמנסיפציה, כפי שתיאר אותה הד"ר פינסקר בספרו - הנה המקור הדתי־משיחי שלנו נסמך מלבד דווקא ע"י האמנסיפציה, על האמונה בהשתלמותו של האדם, בהליכתו קדימה ובשאיפתו לאמת ולצדק. מתוך אותה השאיפה לאמת ולצדק - חשבו אחדים מגדולי החושבים בנו - יבואו העמים לידי הכרה שצריך לתקן את המעוות הגדול אשר עיוותו עמים רבים ברודפם ובעונותם את עם הצדק, עם ישראל, ושלא יכופר להם, לעמים, החטא הגדול אשר חטאו [אלא] רק בבנותם את חורבות ירושלים ובהשיבם את עם ישראל לארצו ולנחלתו ולגדולתו ולתפארתו בימי קדם.

ואולם לא זהו ההבדל היחידי שבין התנועה הלאומית המשיחית לבין התנועה הלאומית, שאנו כולנו מדברים בשמה בשנים האחרונות. ישנם הבדלים גדולים ועמוקים בין שתי התנועות האמורות, או בתנועה האחת לפי צורתה החיצונית ובשנית לפי עיקר התוכן. על אלה ההבדלים העמוקים ידובר בפרקים הבאים. פה חפץ אני רק לגלות לבלתי יודעים ולהזכיר ליודעים שישנם הבדלים אלה שצריך להכירם ולדעתם ושצריך להוציא את המסקנות הנחוצות מדעת זו והכרה זו.

יודעים הם כל הציונים שישנה ציונות מדינית וישנה ציונות רוחנית, ישנה ציונות פוליטית־רדיקלית וישנה ציונות מעשית; ישנה שיטה של "עת לבנות" ושיטה של "על המשמר"; ישנם ציונים כלליים וישנם מזרחיים, וישנם רוויזיוניסטים; ישנם ציונים כלליים וישנם ציונים סוציאליים ("הפועל הצעיר", "פועלי ציון" ימניים ושמאליים וכדומה); אבל מעטים הם עתה הציונים היודעים שכל אלה ההבדלים הם רק לפי הצורה החיצונית, לפי השימוש החברתי־מפלגתי, אבל לא לפי ההתחלה והמקור והשורש; ושצריך להכיר ולדעת דווקא את אלה האחרונים בכדי להישמר ולהיזהר ממכשולים רבים ושונים ומטעויות רבות שאנו

הולכים ונאחזים ונסבבים בהן על ידי מה שאיננו מכירים את ההתחלות הראשונות.

מתוך זה שאיננו יודעים אותן ההתחלות הראשונות איננו יודעים את עצמנו. ומתוך זה שאיננו יודעים את עצמנו, איננו יודעים במה לבחור, מה לרחק ומה לקרב ועושים אנו מעשים רבים, הסותרים אלה את אלה, מבלי להרגיש בעצמנו את הסתירה שבין שאיפתנו היותר פנימית ובין המעשים שאנו עושים, ואת אי ההתאמה ואי העקביות שבתוך אותם המעשים עצמם.

חפצנו להביא ישועה לעם ולא הבאנו. חפצנו לאחד את העם כולו, ולא רק שלא איחדנו אותו, אלא גם פרצנו בו פרצים חדשים ורבים. חפצנו לאחד, לכל הפחות, את התנועה הלאומית כולה, וגם בה רבו הפירודים והניגודים כל כך, עד שכמעט אין מוצא ואין מפלט מהם.

חפצנו להביא את העם אל המנוחה ואל הנחלה והבאנו לאותה המנוחה והנחלה רק עשירים אחדים, שעד ימי ה"פרוספיריטי" בארץ ישראל לא רק שלא השתתפו בתנועתנו הלאומית אלא שגם שנאוה, מאסוה, ביזוה ורדפוה בכל מיני רדיפות. הבאנו לארץ ישראל גם "גווארדיות" שונות של מפלגות שונות, הרבות ונלחמות אלה עם אלה בפוזיציות אשר כבשו - ועם ישראל כולו, כלומר: מיליוני היהודים שהם הם עיקר המניין ועיקר הבניין של ישראל, הולכים ונמוגים בארצות־גלות, ואין עוזר ואין סומך ואין תומך.

חפצנו להרים את המצב הרוחני של העם, ולא רק [שלא] הרימונו אותו, כי אם הורדנו אותו והשקענו את העם בביצה של מלחמת הכל נגד הכל וקנאה־שנאה עד לבלי הכיל.

חפצנו לתפוש הכל ולא תפשנו מאומה. חפצנו לצאת ידי כל הדעות ולא יצאנו אף ידי דעה אחת.

חפצים אנו להיות תלמידי משה והנביאים, תנאים ואמוראים, גאונים, חוקרים, מקובלים וחסידים וכו' וכו' - ועם זה גם תלמידיהם של כל מיני

פוליטיקאים "בעלי כיבוש" ובעלי אגרף באירופה, וביחד עם זה הננו חפצים להיות גם תלמידי לנין וסטאלין וכו' וכו' - והיא לא תצלח.

ג.

מכל האמור במאמרי הראשונים יוצא, שיש לנו בתנועתנו הלאומית שלש מגמות שורשיות עיקריות: (א) מגמה להצלה, (ב) מגמה לחירות לאומית-מדינית, (ג) מגמה לקרב ימי המשיח.

המגמה השלישית בתנועתנו הלאומית היא היותר קרובה לי, ולפיכך אתחיל בה.

אם שתי המגמות הראשונות ברורות היו למחוללי התנועה הלאומית שלנו כל צרכן, הנה המגמה השלישית, המגמה המשיחית, נראית כמדומה לי, גם לגדולי הרוח שבנו, רק מבעד הערפל.

גדולי הרבנים שהיו בין חובבי ציון הראשונים דברו רק על גודל המצווה של יישוב ארץ-הקודש, ובמחשבה מכוונת השתמטו מלדבר על יישוב הארץ בתור הקדמה לביאת המשיח, או גם הודיעו בפירוש שדבר אין ליישוב ארץ-הקודש ולקירוב הקץ, אלא שיישוב ארץ-הקודש היא מצווה ככל המצוות שבתורה וצריך לעסוק בה, ואחדים מגדולי הרבנים ההם נתנו טעם לשבח: יש ביישוב הארץ משום קיום מצוות עשה מפורשת לפי דעת הרמב"ן ויש ביישוב ההוא גם משום קיום מצות צדקה לעניים, שהרי הרבה עניים מרוסיה ורומניה ימצאו לחמם בשדות ארץ יהודה והגליל.

רק הראשונים לציון - הגאון הצדיק רבי הירש קאלישר והגאון הצדיק רבי אליהו מגריידיץ הביעו מפורש שרואים הם ביישוב ארץ-הקודש אתחלתא דגאולה ממש, אבל יתר הרבנים הגאונים או שלא האמינו בעצמם שעניין ארץ-הקודש הוא עניין משיחי או שהתאמצו להסתיר את המגמה המשיחית שביישוב ארץ-הקודש עד כמה שיכלו, משום

חשש "דחיקת הקץ". ובאופן היותר טוב דברו בעניין הגאולה כמגלים טפח ומכסים טפחיים או דברו דברים הנשמעים ונדרשים לפנים רבים.

והאמת ניתנה להאמר: אף בספרי הראשונים לציון, אם כי היו גאונים מקובלים וקדושי עליון, אין אותו הפתוס המשיחי שיוכל לחולל נפלאות, אין אותה האמונה החזקה שיש בנביאים, אין בהם אותה האש שבשפת המטיפים לגאולה שלימה, ואין הם מדברים באותו הכח ובאותו הקודש שבו דברו ראשוני המקובלים בשעה שדברו שב"האי ספר הזוהר יפקון ישראל מגלותא", או ראשוני החסידים בשעה שדברו על המשיח אשר בא יבוא ולא יאחר אם רק יוכלו בני ישראל לייחד את הייחודים שנגלו לבעש"ט.

והעיקר: גם הגאונים המקובלים, הראשונים לציון, לא בארו את מהותה של הציונות המשיחית, לא הגדירו אותה כראוי, לא בארו את ייחוסה לשאלות העולמיות ואף גם לא ציינו את יחוסה להשתחררות העם על ידי אתחלתא דגאולא זו. הם הסתפקו רק בקווים כלליים, בראשי פרקים, ברמזות אצבע, בהישענם על אלה שיבואו אחריהם וירחיבו ויעמיקו את עיקרי הרעיונות שלהם -

ותקוותם לא באה -

"המזרחי", יורשה של המגמה המשיחית מיסודה של קאלישר וגריידיצר, עסוק תמיד במלחמה הפוליטית שיש לו עם הימין ועם השמאל ואין לו לא הפנאי ולא היכולת לחשוב את חשבון היהדות כשהיא לעצמה, חשבון הדורות כולם, חשבון האידיאלים הגדולים אשר ליהדות. חשבון היחס של היהדות הטהורה לכל התנועות הדתיות והציבוריות שבהווה, וחשבון כל האמצעים אשר על ידם נעלה ונגיע להשגת האידיאלים ההם.

אולם ישנו עתה אחד ומיוחד העולה בשאיפתו המשיחית גם על הגאונים הצדיקים, הראשונים לציון, הלוא הוא גאון דורנו - צדיק ונשגב - הרב הראשי לירושלים, רא"י קוק שליט"א. אבל מסופק אני מאוד אם יש להגדירו בתור "מזרחי", ואם ה"מזרחי" הולך תמיד בדרכיו. להלכה

בוודאי ש"המזרחי" מתיימר בכבודו של הרב קוק וחושבו לרבו ומורו, אבל בחיי יום הלא יש סוף כל סוף לכל עסקן פוליטי ב"מזרחי" השפעה יותר גדולה על כל מהלך העניינים אשר ב"מזרחי" מאשר להרב קוק.

ואף גם זאת: הרב קוק הוא סוף כל סוף כללי-ישראלי והוא קרוב אל ה"אגודה", ועוד יותר אל יראים וחרדים סתם ממה שהוא קרוב ל"מזרחי". לדידי - לא הוה מומא. אדרבא, מעלה גדולה הוא לדידי, לרב, שאיננו חפץ ואינו יכול לצמצם עצמו בד' אמות של מפלגה ותהי מה שתהיה. אבל לבעלי-מפלגה - הגיון אחר לגמרי. אין להם קירוב-דעת גמור ומוחלט לאיש בלתי-מפלגתי, ולו יהיה גדול שבגדולים. אין הם מאמינים בו באמונת אומן. אין בטחונם בו חזק למדי. היום הוא נואם וכותב כפי חפצו של ה"מזרחי". אבל מי יודע מה שינאם ויכתוב מחר, כשיראה שה"מזרחי" סר לפי דעתו, באיזה עניין מדרך התורה או מן הציונות הטורה?...

היו ל"מזרחי" חושבים גדולים ברוח הציונות המשיחית (כלומר: ברוח הציונות המקרבת את ביאתו של המשיח המקווה לכל ישראל ברוח הרבי סעדיה גאון, רבי יהודה הלוי, הרמב"ם והרמב"ן וכו') להבדיל ממה שאחרים והמונים קוראים להם בשם "משיחיות"), הלא הם: רבי יחיאל מיכל פינס ורבי זאב יעבץ, אבל הראשון ידוע היטב רק ליחידי סגולה בין ה"מזרחים", והשני גם הוא ידוע לרוב בין ה"מזרחים" שבשנים האחרונות רק בתור סגולה לתעמולה...

החיים היום-יומיים של ה"מזרחים", ואף גם הפעולות היום-יומיות של ה"מזרחים", הם מחוץ לציונות המשיחית. אינני אומר שהם מתנגדים לאותה הציונות, אבל אומר אני שאין הם הולכים לאורה ושה"מזרחים" מסתפקים בחייהם הדתיים באותה "מצוות אנשים מלומדה", שבה מסתפקים עתה רוב היראים והחרדים, בין שהם נמנים על דגל ה"אגודה" ובין שאינם נמנים על דגלה. ה"מזרחים" מריעים ומתריעים עתה על המצב הדתי השפל עתה בארץ ישראל בכל מקומות חנותן של הקבוצות

וביתר המקומות שיש לציונות השפעה עליהן, ובי - הבלתי מפלגתי - מעורר אותו המצב הדתי השפל מחשבות נוגות מאוד, לא רק על ה"הסתדרות" ועל הציונות הכללית כי אם גם על ה"מזרחי" עצמו או, יותר נכון, על ה"מזרחיות" עצמה.

אחד מעמודי ה"מזרחי", הד"ר ש. פלדמן, שב בשבועות האחרונים מנסיעתו לארץ ישראל והנה הוא מתאר (בשבועון "די אידישע שטימע", 22) את המצב הדתי בארץ ישראל בדברי אמת וצדק אלה:

בצער ובקצף אנו מביטים לתוך הירידה הנוראה של היהדות בא"י. מאורע כזה לא קרה עוד בדברי ימינו. בני ישראל פורקים מעליהם עול הדת מבלי שיכריחם איש לזה, ואדרבא יש להם החירות הגמורה להיות יהודים דתיים ככל חפץ לבבנו. ארץ ישראל היא עתה הארץ היחידה שבה ישובים שלמים שנבנו, אגב, בכספי נדבות של העם - אשר אין בהם שום זכר ליהדות. כשאתה בא, למשל, בפולין לאיזה כפר, ששם חי אך יהודי אחד - אתה בטוח שיכול אתה לסעוד בביתו, כי חזקתו אוכל כשר. וכשאתה בא בא"י ליישוב אשר מאה אחוזים שבו יהודים, אבל היישוב הוא למפלגה השמאלית שבנו, אתה יודע בבירור, שאסור לך לאכול שם. השבת שם - כולו חול, ואפילו במקום שקבעו את יום השבת ליום שאין עובדים בו בשדה, הנה בבית ובגן עובדים בו כמו ביום חול... אין ראש השנה ואין יום כיפורים, ואם יתגלגל לשם אבל הזקוק למניין של מתפללים בשביל אמירת הקדיש, לא ימצאו שם בשום אופן, אם אין שם במקרה זקנים אחדים אשר עשו להם את ה"חסד" הגדול שהתירו להם להתפלל. לא טוב מזה הרבה הוא גם המצב הדתי בערים. די להגיד שגם בתל אביב ובחיפה צריך עתה לחקור ולדרוש הרבה טרם תסעד במסעדה כשרה בערים אלה, ואפילו בירושלים עיר קדשינו, מחללים שבת בפרהסיא, שוחקים בכדורי-רגל בשבת, נוסעים באבטומובילים ומוטוציקלים בשבת, מעשנים

פפירוסים בשבת בפומבי, מבשלים ועושים כל מלאכה במטבחים בשבת, ומחללים את הדת בכלל בלי כל בושה ומעצור.

באחת: ישנם יהודים אשר מרצונם הטוב בלי שום כפיה מבחוץ מחקו את היהדות כולה והם עוד מתיימרים כי יהודים לאומיים טובים הם, ולפעמים לא רחוקות הם מקבלים סכומים הגונים מכספי נדבות של העם בבתי כנסיות ובתי מדרשות.

ד"ר פלדמן חוקר ודורש: "במי האשמה?" וכמובן הוא מאשים בכל את היראים והחרדים אשר עמדו לנגד התנועה הלאומית ולא נתנו את ידיהם לה"מזרחי". ואנכי לא להאשים את מי שהוא באתי הפעם ולא להצדיק, כי אם להתחקות על שורש הדברים.

וכאן אני שואל: זה ארבעים שנה שה"מזרחי" עומד בתוך המחנה הציוני, לוחם על קיומו ועמדו, נואם ודורש ומטיף ומוכיח ומיסר ומלמד - מדוע אין השפעתו על ה"חפשים" נכרת אף במעט מן המעט? מדוע לא כבש אף עמדה אחת מן ה"חפשים" בשעה שה"חפשים" כבשו עמדות הרבה מן החרדים? איה כוחו של ה"מזרחי"? איה גבורתו?

נניח, שהיראים והחרדים העומדים מחוץ ל"מזרחי" אשמים הרבה במצב העלוב של הדת בארץ ישראל. אבל ה"מזרחי" בעצמו כלום לא היו לו שום משפיעים ומדריכים בארץ ישראל? וכלום איננו "מרעיש עולמות" כמעט בכל קונגרס וקונגרס נגד ה"חפשים"? ואלה ה"חפשים" לא רק שאינם נכנעים, אלא שגם אינם מוותרים אף ויתור כל שהוא. ולא רק שאינם מוותרים מ"חפשותם" ומאפיקורסיותם אף במלוא נימה - לא קבלו גם כל השפעה מן ה"מזרחי" ואף בכדי שיהיה להם, לכל הפחות, איזה יחס פיוטי, איזו סנטימנטליות ואיזו התקשרות כל שהיא לדת, אשר אבותיהם ואבות אבותיהם הושלכו לתוך מדורות הָאוּטֹן דֶּה פֶּה בשבילה, עונו באשמוני האינוקויזיציה, היו הפקר לכל, כחיות שדה, שודדו על זכויות אנוש, נוסרו בשבטי ניקולאי הראשון ובידי כל מיני רוצחים, וסובלים כל מיני צרות ורדיפות בשבילה גם כיום ברוסיה הסוביטית. כלום אין לב לכל אלה ה"חפשים"? כלום אין להם שום

רגשות אנושיים? ואף גם רגש הדת בעצמו - כלום חסרים הם אנשים
אלה את הרגש הזה מכל ומכל?

בעל כרחנו אנו באים לידי מסקנה, שה"מזרחי" דאג תמיד לנצחון
הפוליטי שלו ולא דאג ככל הצורך בשביל הנצחון הרוחני הפנימי שלו.
ה"מזרחי" דאג, כמובן, גם לחינוך, גם לספרות, גם לכל דברים שברוח,
אבל הכל בלא אותה ההתמכרות ובלא אותה ההתלהבות של ראשוני
החסידים שלנו ואף גם בלא אותה ההתמכרות ובלא אותה ההתלהבות
של ראשוני הסוציאליסטים שלנו על פי דרכם ושיטתם.
הנה העצים והנה המזבח, אבל עוד חסרה האש...

סיוון-תמוז תרצ"ה

את מי איבדנו

אחרי הסתלקותו של הרב רא"י קוק זצ"ל

הגאון והצדיק, הרב הראשי של ירושלים הרב ר' אברהם יצחק הכהן קוק ע"ה, לא היה רק "עוד אחד" מהגאונים והצדיקים הגדולים של דורנו. הוא היה המצפון היותר מרומם ויותר נכח של העם היהודי, הוגה הדעות הדתי רחבי האופקים של זמננו והמשורר הגדול ביותר של היהדות התורנית.

ואם לנו היהודים הייתה הבנה באותם גדולים באמת שלנו, והיינו יודעים איך להעריך אותם באמת, במקום לבזות אותם ולמרר להם את החיים ורק לאחר המוות לומר שבחים אודותם; אם אנו היהודים היינו יודעים, בדיוק ובבהירות, מה אנו עצמנו וממה מורכבת אל-נכון שליחותנו בעולם הזה - היו אורות התורה של הרב קוק וחידושי בקבלה, חסידות ובחכמה היהדות נעשים לאור לא רק עבור היהודים, אלא אפשר שגם עבור עמים אחרים. הייתה מתממשת ההתחלה של ההבטחה הנבואית: "וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאַחֲרָיִךְ - וּמַלְכִּים לְנִגְיָה וְרַחֲמָיִךְ".

לציבור היהודי הרחב, ואפילו לחלק נכבד מהלומדים ויודעי-ספר אצלנו, יש רק מושג קלוש מה הרב קוק באמת יצר. בושע וחרפה. רבים מהקוראים שלנו יודעים רק שהרב קוק כתב איזה ספרון, שבו הוא מרומם מאד את החלוצים ואומר שהם קדושים כמו מייחדי-יחודים; שהוא, הרב קוק, היה ציוני נלהב ותמך בתזקה ב"מזרחי"; שהוא היה הראש של "כנסת ישראל" בארץ-ישראל ושהאורתודוקסיה הקיצונית נאבקה בו בשל כך; שהוא היה רודף-שלום בכל נפשו, ובכלל - "איש של צורה"; שהוא הרים תרומה גדולה ל"קרן-קיימת" ולמוסדות ציוניים אחרים; ולבסוף, שהייתה לו גם נטייה לרביזיוניזם, ועל כך צריכים הרביזיוניסטים להוקיר לו תודה בנפרד.

כל האנשים הטובים הללו אינם יודעים שתיאורים אלו של הרב קוק הם שטחיים מאוד ובעצם אינם אומרים דבר.

אין לי את האפשרות במאמר עיתונאי להקיף את כל שיעור־קומתו הרוחני של אותו גאון וצדיק גדול ע"ה, שבו בזמן היה גם מגדולי המקובלים, גם מגדולי הוגי הדעות וגם מגדולי המשוררים של דורנו. תחת הרושם הכאוב של הסתלקות הרב, קשה לי גם לשרטט אפילו את קווי־דמותו. ובכל זאת אני רוצה לנסות ולתת כאן לפחות משהו מהמאור־הגדול הזה שכבה לנגד עינינו.

הרב קוק היה לפני הכל גאון מובהק. הגאונות שלו ניכרת בחלקה בפירושו לרמב"ם ולירושלמי על אודות ה"הלכות התלויות בארץ", ועוד יותר - בתשובותיו הרבות ובכתב־היד. נוסף על כך, הרב קוק למד שנים רבות בהתמדה והעמקה שאין להן אח־ורע. הוא התמסר לצפונותיה של הקבלה, אותה למד בקדושה וטהרה. בוער ביראת שמים הוא נדד שנים מספר בערים ועיירות כדי ללמוד עם הציבור הלכות־תפלין, להסביר להם את הטעמים והסודות הקשורים במצווה הזו, ולהראות לכל יהודי באשר הוא את המקום הנכון של הנחת־תפלין של־ראש. מאותה תקופה נבע ספרו "חבוש פאר", שלאחרונה הודפס מחדש בירושלים עם הוספות רבות של פילוסופיה־דתית ושירה־מיסטית.

בהתעמקו בקבלה, הכיר הרב קוק שאי אפשר להשיג אל־נכון את הקבלה כל זמן שלא מתעמקים ולא משיגים כראוי את ספרי החקירה של רבי סעדיה גאון, רבי יהודה הלוי, האבן עזרא, הרמב"ם, רבי חסדאי קרשקש, הרלב"ג, ר' יוסף אלבו ואחרים. זמן רב למד הרב קוק את הספרים המוזכרים ושנים שלמות הקדיש ל"מורה נבוכים", עד שגילה שהפילוסופיה הישנה כבר לא יכולה לרצות את מבקש האמת. או־אז התחיל לחקור ברצינות רבה את הפילוסופיה החדשה והאחרונה. באופן טבעי הוא התעניין גם בכל המסקנות של המדעים המדויקים החדשים, כמו גם בכל הבעיות והמסקנות של המדעים הסוציאליים. עם זאת בכל

החקירות שלו הוא נשאר היהודי־התורני הנאמן והמסור ביותר, ואחד מהחרדים והיראים החזקים ביותר, שהיו נדירים אפילו בדורות עברו.

כשם שהקבלה הביאה אותו אל ה"מורה נבוכים" ולספרי־מחקר אחרים, ואחר כך - לפילוסופיה מודרנית ולמדעים מודרניים, כך היא גם הביאה אותו אל הענפים וההמשכים של הקבלה: אל קבלת הגר"א ותלמידיו וממשיכיו - כמו רבי חיים מוולוז'ין, רבי אייזיק חבר וכו' מצד אחד; ואל הספרות החסידית הגדולה - אל חב"ד, אל ספרי ר' נחמן מברסלב והכהן מלובלין, מהצד השני.

והכל נלמד לא סתם כדי ללמוד ולחקור, אלא כדי לחיות על פי זה, "לשמור ולעשות ולקיים". ולא רק לחיות סתם כך, על פי הרגלים ישנים, על פי הנוסח המקובל, בלי שום רוח ונשמה - אלא כדי למשוך מכל הלימודים את מסקנות החיים מרחיקות־הלכת שלהם ולהגשים אותן בעמל.

כך הוא הוציא מהקבלה של הגאון מווילנא שהקבלה היא בראש ובראשונה הכנה לביאת־המשיח; ושהיא, הקבלה, צריכה להילמד על ידי קיבוצים נבחרים בשיטתיות, כמו שנלמדים ש"ס ופוסקים; ושאת כל היחודים, שמובאים בזוהר, בכתבי האר"י ובכתבי הגר"א, יש גם לחוות ולדמיין בקביעות בד בבד עם פשוטם - כדי לחזק כוחות הקדושה במלחמה עם כוחות הטומאה שמעכבים את הגאולה. מחב"ד הוא למד את האיחוד של הקבלה עם המטפיזיקה העיונית, ואת המיסטיקה בת־השמיים עם הכרה רחבה ועמוקה של הפסיכולוגיה האנושית בכלל. מרבי נחמן ומרבי צדוק הוא למד אהבת ישראל מזוקקת, נשגבת - שהוא, הרב קוק, חיבר מצד אחד עם אהבת־אדם עליונה וכללית, ומצד שני העמיק והרחיב כעניין שבלימוד עם הקדושה הייחודית, שכל יהודי, יהא אפילו הגרוע שבגרועים, אוצר אי־שם ב"תעלומות לב" שלו שאינן ידועות גם לו עצמו. מרבי נחמן הוא גם למד את הערך האלוהי העצום של ארץ־ישראל, שאצלו, הרב קוק, עלה על כל אלה שבונים את ארץ־ישראל.

וכשהרעיון הציוני כבש את הרב קוק הוא כבר לא הסתפק לא בציונות הפוליטית וגם לא בציונות המזרחיסטית הרגילה, ואפילו במעשה הפעוט ביותר שנעשה עבור יישוב ארץ־ישראל הוא התחיל לראות ולשמוע את הצעדים של מלך־המשיח. בזה עמד הרב קוק לגמרי לבד. לא רק בין ציונים כלליים או רוחניים (כמו 'אחד העם' ודומיו), אלא גם בין רבני המזרחי ואפילו התקיפים שביניהם. כאשר הוא אמר שעכשיו מתקיים לעינינו ה"אתחלתא־דגאולה" הוא לא התכוון בזה רק למה שקוראים "גאולת העם" או "גאולת הארץ", אלא להתחלה של ביאת־המשיח ממש, לגאולה של העולם כולו, הבירור והצירוף האחרון של כל תהליך הבריאה...

למעלה מכך, בשבילו כל מה שמתרחש כעת בארץ־ישראל היה לא רק הכנה לגאולה, שלב לגאולה או "חבלי־משיח", אלא ממש אבני־הדרך של המשיח עצמו.

הוא כאב ודימם על חילול הדת מצד חלק מהחלוצים בארץ־ישראל עוד יותר מכל הרבנים־הגאונים האחרים. אבל הייתה לו אמונה חזקה בפנימיותו של כל יהודי ושל כל יחיד שבונה את ארץ־ישראל, ובשום פנים ואופן לא רצה לראות בעולמם כל רע. כל יהודי יחידי שמניח לבנה בארץ־ישראל היה בעיניו כמי שהניח לבנה לבניין הקודש העליון, שישחרר את האנושות מכל עוונותיה וצרותיה.

בספרי הרב קוק, כמו "אורות", "אגרות ראייה", "אורות המשיח", "ארץ־חפץ", "חבש פאר" וכדומה, ובמאמריו הרבים מאד שהודפסו בכל מיני עיתונים וספרי־ליקוטים במשך עשרות שנים, יש פילוסופיה אידאליסטית־דתית עשירה ועמוקה מאד, שמקיפה את כל שאלות־העולם ומעניקה מענה תורני לכל הבעיות הלאומיות והסוציאליות החמורות של זמננו. יש בה פרשנות מקורית לתאוריה האבולוציונית, שמקובלת במדע המודרני, והיא מתאחדת אצלו (כמו אצל רבי משה חיים לוצאטו ואצל הפילוסוף והמקובל ר' אהרן מארקוס זצ"ל) עם המושגים הגבוהים ביותר של הקבלה אודות "עולמות־התהו", "שבירת־

הכלים", "תיקונים", "צירופים", "העלאת־ניצוצות" ו"גמרי־הבירור". הספרים והמאמרים שכבר נדפסו הם רק ליקוטים מהספרים הרבים שהרב קוק הותיר בכתב־יד.

אגב, חייבים להוסיף, שהרב קוק היה גם אחד מהסופרים הטובים והמבריקים ביותר שקמו לספרות העברית, ובו בזמן גם משורר גדול, אם נקבל שלא רק בשיריו ניכר המשורר...

מה שאמרתי כאן הוא לא יותר מ"טיפה מן הים" מכל מה שאפשר לומר אודות הרב קוק. אולם אני מאמין שאפילו מהנאמר כאן יוכל הקורא להכיר שבפטירת הרב קוק אנו, היהודים, איבדנו לא רק עוד גאון וצדיק, אלא באמת את פתרה של יהדות זמנינו, אחד מאותם יחידי־הדורות שהדריכו אותנו אל הגאולה.

י באלול תרצ"ה

בין שני הרים גדולים

כשביקרתי בארץ ישראל בשנת תרפ"ה, ביחד עם חבורת עיתונאים מטעם "הקרן הקיימת לישראל" וראיתי את כל הדברים המופלאים שבארץ קודשנו ואת כל "החידושים" ואת כל האנשים המצוינים של הארץ העתיקה המתנערת מעפר שפליתה, ראיתי גם את שני עמודי התווך של היהדות הארץ-ישראלית אז: את שני הגאונים הצדיקים, רבי חיים זוננפלד ורבי אברהם יצחק הכהן קוק, וזכר שניהם לברכה.

מזלי גרם לי שרבי חיים זוננפלד, זה הקנאי הגדול של הזמן האחרון, אשר שנא תכלית שנאה את המשכילים ואת הסופרים המודרניים והביט בעיני חשד אף על אלה הסופרים המחזיקים במעוז התורה הכתובה והמסורה, אם משתתפים הם בהרצאות מודרניות ונוטים אל הלאומיות, שוחח עמי שלוש שעות שלמות, כדבר עם איש הקרוב לו ברוח ודווקא על שאלות דתיות עמוקות ואף על אלה שהן נוגעות בבבת עין של היהדות החרדית.

לאחר שביקרתי את הגאון הישישי הראשי לעדת האשכנזים הנזכר, ביקרתי את הרב הראשי בירושלים, ר' אברהם יצחק קוק זצ"ל, את זה שמספידים אותו עתה בכל תפוצות ישראל ואשר דבר מותו השאיר פצע אשר לא יוכל הירפא בלבב כל מי שידע אף משהו מי ומה היה אותו צדיק.

הגאון הצדיק רא"י זצ"ל טייל עמי ארוכות וקצרות על דברים היותר מופלאים שב"הלכתא למשיחא". ואם התגלות הלב של גדול הקנאות זוננפלד עוררה את פליאתי, הנה התגלות הלב של גאון הבונים ועושי השלום קוק, לא עוררה בי כל פלא. ראשית, הלא התגלות לב הבאה מתוך ישרות טבעית, ענווה אמיתית ופשטות גמורה, הייתה אחת התכונות היותר עיקריות של הגאון הנפטר, ושנית, ידע והכיר אותי

הגאון הזה מכבר, קרא את ספריי וכתב לי עליהם ואף גם עוררני על ידי בנו ותלמידו היותר מובהק רבי צבי הי"ו, בהיותו בוורשה, להיות לו, לרבי צבי הנ"ל, לעזר ביסוד חברה ליישוב ארץ ישראל בשם "דגל ירושלים", חברה אשר תעמוד מעל לכל סכסוכי מפלגות ותעסוק רק בבניין הארץ הקדושה, ברוח התורה הכתובה והמסורה, ואף גם תשתדל ותתאמץ להכניס רוח שלום ואחדות בין כל הסיעות הציוניות והלאומיות, לחזק את ידי ראשיהן ולעוררם להתאחדות ולהתרכזות הכוחות, בשביל עבודת התחייה האמיתית.

חושב אנוכי שהתיאור היותר שלם והיותר בהיר אשר אוכל לתת בזה בדבר תכונתו של הגאון המנוח, עד כמה שאפשר לעשות זאת במאמרים הבאים בשבועון, יושלם על ידי שאמסור בזה תמצית שיחותיי עם שני המאורות ששקעו. כי בשיחות אלה באו לידי ביטוי התקוות היותר כמוסות והאמונות היותר חזקות של שניהם, עד כמה שהן נוגעות לעיקר הגאולה, שיבת ציון ותחיית העם.

חפץ אני לתת בזה את התמצית של שתי השיחות, גם השיחה עם הרב קוק וגם השיחה עם הרב זוננפלד, מפני שהן מתאימות ומשלימות ומבליטות בייחוד את הניגודים שבין השקפות שני גדולי ישראל אלה, ומתוך השלמתם של ניגודים אלה נראה את הפרצוף הרוחני של הגאון קוק הנפטר, בכל העוז והנשגב שבו.

זוננפלד התמרמר מאוד בשיחתו עמי נגד הציונים, לא מפני שהתנגד לפעולתם הציונית־מדינית, כי אם מפני שהם מתערבים, לפי דעתו, בדברים אשר לא להם.

דימיתי לשמוע מפי זוננפלד תוכחות נמרצות כנגד הציונות בכלל, ולהשתוממותי ושמחתי גם יחד, לא שמעתי אף מילה אחת נגד השיטה הציונית כשהיא לעצמה, ולא עוד, אלא ששמעתי ממנו דברים שהם כמו מאשרים ומקיימים את השיטה המדינית של הציונים ואף גם את כל מעשיהם הפוליטיים. וכמדומה לי, שרוח הגבורה, עוז הנפש וההתמכרות לגאולת ישראל שראה זוננפלד בציונים, משך את לבו

לאהוב ולהוקיר אותם האנשים עצמם אשר נלחם בם בהתמרמרות עצומה ולפעמים גם בחמה שפוכה. את הפטריטיות היהודית שבם אהב אהבה עזה ועצומה, ואת ה"חופשיות" שלהם בענייני דת, שגא תכלית שגאה.

והנה רחבו ונסבו הדברים על הצעירים, בייחוד על החלוצים. מלחמה גדולה לנו עמהם, אמר לי. לא נוכל להתפשר עמהם כלל. לא אוכל דברם לשלום. לאויבים היו לי. הרב מיפו (כך קרא רבי חיים את הרב קוק) מקרב אותם בכל מיני קירוב, ואני לא כן עמדי. חשודים הם אצלי על כל דבר אסור ואפילו על רציחה.

- על רציחה?

- כן. כן. ירא אנוכי פן יהרגוני. בכל זאת לא אחת מפניהם... מגיד אני להם בפניהם כל אשר עם לבבי. לפני ירחים אחדים היו ראשיהם אצלי ודברו עמי עזות וקשות, ואנוכי אמרתי להם: אם תדברו עמי כבני אדם, בכבוד ובנימוס, אשיב לכם תשובה, ואם באלימות ובתקיפות אתם באים אליי, לכו לכם באשר תלכו. תנופת ידכם לא תבעיתני...

- ומעלת כבוד תורתו ירא באמת, שאלה הצעירים המוסרים את נפשותיהם בשביל גאולת ישראל, לפי הבנתם ולפי משנתם, יתהפכו בין יום או בין לילה לרוצחים פשוטים וירימו יד על כבודו?

- הלא הרגו את די האן...

דברי זוננפלד אלה עוררו בקרבי מחשבה על תמימותו הגדולה ועל פשטותו־ענוותנותו של אותו צדיק נפלא. הוא מעמיד את עצמו בשורה אחת עם די האן ואיננו יודע כלל שגם מתנגדיו, ואפילו שונאיו היותר עצומים, חושבים אותו, את הרב זוננפלד, לאיש האמת, קדוש וטהור, ולא ימצא מי שהוא, אף הגרוע שבגרועים מן הצעירים, אשר יעז בנפשו לעשות לו דבר רע.

החיליתי להסביר לו את עיקר מהותם של צעירים אלו ואמרתי שאי אפשר לדון אותם רק על פי חופשיותם בענייני דת, כי פנימיותם טובה

מחיצוניותם, והראיה - שמוסרים את נפשותיהם בשביל גאולת ישראל ויישוב הארץ.

- גם הרב מיפו אומר כן, אבל אין דרכו זה ישר בעיניי. מה לנו ולפנימיותם? ד' יראה ללבב, אבל אנו בני אדם, אין לנו אלא לראות דברים כפי שהם נגלים ונראים לעינינו ולפסוק על פי הדין וההלכה.

- ובכל זאת, אמרתי, הלא כוונתם של אלו הצעירים טובה, ומי יודע דרכי ההשגחה? אפשר שדווקא על ידי אלה תיבנה ותכונן יהודה, הלא מעז יצא מתוק... ואם מסבב הסיבות הביא אותם לארץ הקדושה ושם אותם לבוני ארצו, בוודאי ראה בהם נקודות טובות שאינן באחרים, אף שהם, אלה האחרים לכאורה, טובים וישרים מהם. ומי יודע כל גלגולי הסיבות והמאורעות? ומי יודע את הדורות אשר יבואו אחריהם? אפשר "דנפיק מהן בנין דמעלי"... אפשר שבני בניהם יהיו צדיקים גדולים, מבני החבריא של מלך המשיח...

- אפשר. הכול אפשר. בוודאי יודע הקב"ה מה שהוא עושה. אם הביא אותם הקב"ה לארצו, בוודאי יש לו עניין וחפץ בזה. בוודאי יש לו סוד גדול בזה. אבל הלא יודע אתה בוודאי מה שכתב הרמב"ם על אותו האיש ב"הלכות מלכים", ובכל זאת פסק הסנהדרין מה שפסק, ובוודאי זוכר אתה את המחלוקת שבין ישעיהו וחזקיהו, שחזקיהו אמר: חזאי, דנפקו מיני בני דלא מעלי, וישעיהו השיבו: "בהדי כבשי דרחמנא למה לך? - מאי דמפקדת בעי לך למעבד". אנו אין לנו אלא דברי הפוסקים הראשונים והאחרונים וחייבים אנו לענוש את עובדי הדת בכל חומר הדין. ואם יש לו, לקב"ה, סודות ונסתרות - הטוב בעיניו יעשה. אנו אין לנו עסק בנסתרות.

כשביקרתי אחר כך את הרב קוק זצ"ל והגדתי לו שאינני רואה "בעמק" אותם הפלאים שהוא, הרב, רואה בו, ושהיחס של החלוצים החופשיים

אל הדת מעליב ומחפיר מאוד ושעל כן אינני מבין מדוע הוא, הרב, מרבה כל כך לשבח ולפאר ולהקדיש ולהעריך את הבונים ההם, עד אשר כתב ב"האורות" שלו שמה שעושים הקדושים בייחודיהם עושים הצעירים הבונים במחרשת שלהם.

- קראתי מה שכתבת אחרי מותו של ברנר, הייתה התשובה.

- ומה זו תשובה על שאלתי?

- כן. קראתי את כל מה שכתבת על ברנר, וברנר כתב הרבה דברים שהכאיבו לב כל איש יהודי חרד על דתו...

- ברנר שאני...

- ובין בני "עין חרוד" והדומים להם יש ברנרים רבים, גדולים וקטנים...

על דברים אלה לא היה לי עוד מה להשיב, כי אם שתיתי בצמא את דברי הרב על גדולתה של העת הזאת, עת הגאולה, ועל גדולתם של בוני הארץ, שהם הם החיילים של מלך המשיח, אף אם מעשיהם לא ייטבו בעינינו, מפני שנשמותיהם גבוהות ונשגבות ואי אפשר למוד אותם באמת המידה שבה מודדים בני תמותה פשוטים ושיש לו להקב"ה סוד גדול, נשגב ונורא, במה שבחר דווקא באלו, שהם יהיו עושי דברו, מצמיחי ישועות ומביאי גאולה.

- אבל, השיבותי לו, "בהדי כבשי דרחמנא למה לך"...

- לא - ענני הרב - אין הדבר כן. דווקא "כבשי דרחמנא"... אין עתה שנים ככל השנים שקדמו להן... חיים אנו לא רק בתקופה של "עקבתא דמשיחא", כי אם רואים אנו לפנינו התחלתם של ימי המשיח עצמם. עתה צריך להשקיף ולהביט רק בנשמותיהם של בני אדם ולא למראה עיניים נשפוט עליהם, כי אם על פי שאיפות הגאולה ועל פי המעשים אשר הם עושים לטובת הגאולה...

כשארכו עוד הדברים על עניין החיצוניות והפנימיות שבנשמות, הראה לי הרב מקום אחד ב"תיקוני הזוהר" שבו נאמר שדורו של משיח יהיה "ביש מבחוק וטב מבפנים".

כי דורנו זה הוא דורו של משיח - דבר זה היה נעלה בעיני הרב מעל כל ספק.

וזוהי, לפי דעתי, הנקודה העיקרית המבדלת בין הרב זצ"ל ובין רבנים גאונים אחרים בימיו. מה שלגבי אחרים הוא רק פרט אחד של היהדות, היה אצל קוק עיקר העיקרים. מה שלגבי אחרים היה רק שאיפה לימי המשיח, היה אצלו ימי המשיח ממש. מה שאצל אחרים היה באופן היותר טוב, רק "אתחלתא דגאולה", היה אצלו הצעדים הראשונים של הגאולה עצמה והתגלותו הראשונה של המשיח עצמו.

כשבאו ימי החושך לעבודה העברית בא"י (בשנת תרפ"ט), כתב במכתב הנחמה שלו הידוע, שעתה נתכסה המשיח ועוד יתגלה בקרוב. בנוגע לארץ ישראל, הביע כבר באמרה הראשונה של ספרו "ארץ חפץ", שאין ארץ ישראל בבחינת אמצעי לאיזה דבר גדול וקדוש או כלי לאותו הדבר הגדול והקדוש אלא המטרה עצמה.

כשהבעתי לפניו בתוך השיחה על שלושת העיקרים שציין הבעש"ט: אהבת המקום, אהבת התורה ואהבת ישראל, העירני: "עתה צריך להוסיף עוד אהבה אחת, וכך צריך לגרוס: אהבת המקום, אהבת התורה, אהבת ישראל ואהבת ארץ ישראל".

בנוגע לאהבת המקום ואהבת התורה אולי הניח אחרים כמותו; הנה בנוגע לאהבת ישראל ואהבת ארץ ישראל - בוודאי שלא הניח כמותו.

כ"ב באלול תרצ"ה

ה'מליץ' יושר' האחרון ליהודים, וירושתו הרוחנית

כמה קטנים וכמה מבוטלים אנו בעיני עצמנו כשאנחנו מעלים בעיני רוחנו את קומתו השלמה של צדיק־הדור הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל. כמה משונות ומטופשות נראות אז כל המריבות הישנות בעד ונגד הרב קוק בארץ ישראל. כמה מגוחכים נראים עכשיו כל אותם 'ליליפוטנים' שהתנפלו, קללו וגידפו אותו בפניו, הדפיסו נגדו את הפשקווילים הנבזיים ביותר והכריזו נגדו חרמות. אם נותרה באנשים אלה, ולו באחד מהם, לחלוחית של בושה - הם ודאי בושים כעת כאשר מחזור שהם לא תקפו סתם עוד רב ציוניסט, אלא את אחד מגדולי הצדיקים היהודים.

ולא אכחיש: גם אנו, אלה שמזמן לזמן מצאו לנחוץ להגן על כבודו של יהודי גדול זה, אנו, שהוארנו על ידי ה"אורות" שלו - גם לנו טרם נודע כמה גדול אדם זה שראינו בעצמינו תלמידיו. מתברר עכשיו כי הרב קוק לא גילה את עצמו אלינו בספרים שהודפסו בחייו על ידי בנו ועל ידי תלמידיו, אלא להפך, הוא כל העת הסתיר את עצמו מאיתנו. כוונתי לומר שהוא נגלה אלינו קטן בהרבה ממה שהיה, כדי שלא נציץ בגדלותו המפליאה שאותה החביא מאיתנו; אם מחמת ענווה גדולה, אם בכדי שלא להקליש קדושה גדולה בהצצות של אנשי חולין...

אלו שמכירים את עולמם הפנימי של הרבנים הגדולים מהעבר יודעים שכל אחד מהם הסתתר מהעולם, והתגלה אליו כקטן הרבה יותר ממה שהיה באמת. על אודות אחד מהם מסופר שהיה "מסתתר מהעולם על ידי מדרגותיו". כיצד זה מתיישב, איך מתחבאים על ידי מדרגות? כשאחד מגלה לציבור 'מדרגות' כמו רוח־הקודש וכדומה - איך הוא יכול להסתתר על ידן? אלא הוא מסתתר על ידי כך שהעולם סבור שהוא כבר

השיג את הכל אודותיו, שהוא כבר מכיר אותו לפניי ולפנים, ולכן אין לו
מה להתבונן בו רחוק ועמוק יותר...

דבר דומה התרחש עם הרב קוק זצ"ל. הוא הראה לנו כל כך הרבה
"אורות" בספריו שנדפסו, שכלל לא יכולנו לתאר לעצמנו שכל אלו הם
רק רסיסים קטנים מיצירה שכולה פלאיפלאות. השכל אינו יכול
לתפוס כיצד אדם אחד, גאון ככל שיהיה, יכול היה לכתוב את כל זה.
אדם צנוע ועמוס בעבודה, רב שנשא על עצמו את המשא של קהילה
גדולה כמו ירושלים - עם כל המריבות הנצחיות שלה בין הכוללים, עם
כל השאלות ודיני התורה שלה - ולא רק סתם רב, אלא רב ראשי, שבתור
בונה ומגן של הישוב היהודי הוטל עליו גם למלא שליחות פוליטית
גדולה; רב שאורחים מארבע קצוות תבל מצאו לנחוץ לבקרו ולמלא את
זמנו בעניינים שונים, חשובים ולא־חשובים; רב שהיה חייב, ברצון
ושלא־ברצון, להגיב על ההתקפות המרושעות ששנאת החנם היהודית
בפרט והירושלמית בכלל הכריזה עליו מדי יום - מי יכול היה לתאר
לעצמו שאדם שכזה יתיישב ומבלי־משים יצור חיבור חדש על הש"ס
שעולה בהיקפו העצום על כל מה שהגיע לידינו, הן מראשונים והן
מאחרונים?

חיבור זה כבר הוזכר פה ושם, אולם לא פורט מה תוכנו ומדוע ציווה הרב
זצ"ל שלא ידפיסוהו בנפרד אלא דווקא עם הש"ס ומפרשיו. היקפו של
חיבור זה הוא עצום - הוא מכיל את בירור־הדעות של כל הראשונים
והאחרונים לכל סוגיה וסוגיה, את ההוספות שלהם ואת פסק ההלכה
הסופי. חיבור זה הוא לא רק פירוש לש"ס (כמו רש"י, רבינו חננאל
ואחרים) ולא רק פסקים (כמו רי"ף, רא"ש וכדומה) ולא רק חידושים
לש"ס (כמו תוספות, מהרש"א, מהר"ם שיף, פני יהושע וכדומה) וגם
לא רק פלפולים שספרי הפרשנים והשו"ת גדושים בהם - אלא התמצית
של אלפי ספרים, הפסק האחרון וההכרעה האחרונה בכל דין ודין.

לכן מצד האמת לא ניתן להדפיס חיבור זה בלי הש"ס ומפרשיו. הוא לא
הוספה רגילה לש"ס ומפרשיו, וגם לא ספר פסקים שיכול להילמד

בנפרד (כמו רמב"ם, טור ושולחן ערוך), אלא חיבור שמאוגד בצורה טבעית עם הש"ס ומפרשיו, ובה בעת, בעוד המפרשים עוסקים בסוגיות לבדן בהשאירם את פסק הדין, להלכה ולמעשה, לספרי פוסקים וש"ת - חיבור זה מכיל גם את פסק ההלכה הסופי.

האגודה להוצאת ספרי הרב קוק זצ"ל, בראשות הרב ר' מאיר ברלין, חסרים עדיין את האמצעים להדפיס את כל הש"ס עם חיבור זה של הרב. הם הציבו ליעד קרוב להוציא את הספרים להלן, שאיכותם וכמותם מכים אותנו בתימהון.

ההוצאה המתוכננת נחלקת לשלושה חלקים: (א) ספרי הלכה. (ב) ספרי אגדה. (ג) ספרי מחשבה ושירה.

החלק הראשון מקיף את הספרים דלהלן: משפט כהן (על "הלכות התלויות בארץ"); "דעת כהן" (על "יורה דעה"); "עזרת כהן" (על "אבן העזר"); "עת משפט" (על "חושן משפט"). בנוסף: "טוב ראייה" (חידושים). חוץ מספרים אלו מופיע ספר מקורי גדול: "באר אליהו" (ביאור על ביאורי הגר"א ל"חושן משפט"). כמו שידוע לכל בן-תורה, הגאון מווילנא כתב בקיצור מפליא, בהשתמשו רק ב"עיין" ("עיין" כאן ו"עיין" שם) ועם רמזים לראשונים ואחרונים. הרב קוק זצ"ל ביאר בהרחבה מה שהגאון רק רמז, וכך ביאור הגאון מוגש כעת לכל לומד. מלבד כל אלו ישנם עוד ספרי הלכה, סך הכל - שמונה כרכים, שאמורים להכיל 250 גיליונות דפוס.

בחלק השני, ספרי האגדה, יופיעו לפי התכנון המוצע שבעה כרכים. ארבעה כרכים של "עין איה" על "עין יעקב", שניים נוספים - דרוש ומוסר, ואחד - על סידור התפלה. כל שבעת הכרכים האלה מכילים גם קרוב ל-250 גיליונות דפוס.

החלק השלישי מכיל לפי התוכנית ארבעה כרכים של "אורות הקודש"; שני כרכים של "אורות עולמים" ("מורה נבוכים" חדש); כך אחד - "אורות הראיה" (ביטויים, אימרות, שיחות ושירים אישיים); ארבעה כרכים של "אגרות ראייה" (מכתבי הרב זצ"ל בכל מקצועות התורה,

בנגלה ובנסתר ובכל שאלות הזמן). לאחר מכן גם - "עקבי הצאן", "אדר היקר", "ראש מזליך" (קבלה), "אורות", "אורות התשובה". ולאחר מכן - כך "קובץ הראיה" (מאמרים שנדפסו בעיתונים וכתבי־עת).

חלק שלישי זה מכיל לפי התכנון ארבעה עשר כרכים, כ־400 גיליונות דפוס. ובכן, סך הכל עשרים ותשעה כרכים - 900 גיליונות דפוס.

במשך החורף הנוכחי אמורים לצאת לאור שלושת הכרכים הללו: א) "משפט כהן". ב) "עולת ראיה". ג) הכרך הראשון של "אורות הקודש".

כשאנו מעיפים מבט סביב על כל מה שיהודי גדול וקדוש זה יצר, מה אנו אז ומה חיינו - לא רק עם מעשי ודאגות היומיום שלנו, אלא אפילו עם כל מעשינו הטובים, עם כל הכוונות והשאיפות שלנו, אפילו הטובות ביותר?

היינה כתב פעם: "הר סיני - כמה קטן אתה כשמשנה עומד עליך!". על "ווארט" טוב מותר לחזור אפילו מ"אח נפשע" - כמו שהיה בשבילנו, יהודים דתיים, היינריך היינה. איני רוצה להשוות כאן את הרב קוק וצ"ל אל משה ואותנו אל הר סיני. אבל הגמרא התירה לכנות כל תלמיד חכם אמיתי בשם "משה" ("משה, שפיר קאמרת"; לביטוי זה יכול להיות פירוש אחר אבל רבים מבארים אותו במשמעות זו) - ומי עוד היה תלמיד חכם אמיתי כמו הרב, שבאור־נשמתו הקרין על כל תחומי התורה והותיר לנו אוצר כה גדול וקדוש?

על כולנו לסייע להפיץ אור זה. נוכל להיות ההר הקטן שעליו עומדת הדמות הענקית - זו של הבונה והיוצר היהודי הגדול, רבי אברהם יצחק הכהן.

ו' בכסלו תרצ"ז

מה היה הרב קוק אומר כעת?

דברים אחדים לרגל יום השנה שלו

כל אותם חברי "המזרחי" שפסקו בפשטות ובקלילות, שיצירתה של מדינה יהודית בארץ ישראל, במתכונתה כפי שהיא מתהווה על ידי הנציבות האנגלית, היא "נגד הדת היהודית" - בטוחים שגם אותו גאון וצדיק, שהם אשר הכירו בו כפוסק הבלתי מעורער בכל השאלות של תורה וציונות - רבי אברהם יצחק קוק זצ"ל - היה פוסק אף הוא כמותם. לעומתם אני סבור שהרב קוק זצ"ל היה דווקא שמח על הבשורה העכשווית של יצירת מדינה יהודית בארץ ישראל, לא פחות מכפי ששש ושמו עם הצהרתו של בלפור - למרות שהבין היטב את כל מגרעותיה ואת התרגילים הדיפלומטיים המפותלים שכללה בתוכה.

לדידו, לרב קוק, עצם העובדה של ההכרה בזכות היהודית על ארץ ישראל - למרות כל המשמעויות השונות וההסתייגויות העלולות להתפרש מכך, וכפי שהן אכן מתפרשות, להוותנו - אינה אלא גילוי ההשגחה האלוקית, המודיעה ומכריזה קבל עם ועדה, לעולם ומלואו, שאורו של משיח עתיד לזרוח; ומבשרת שהנה ימים באים, קום תקום מלכות ישראל, ובאמצעותה - גם מלכות שמים. ואם הוא ראה את ההשגחה מודיעה ומכריזה על התכנית האלוקית של הגאולה בהצהרה פשוטה, כל-שכן שהיה רואה גילוי אלוקי מפעים בשאיפה העכשווית למימוש חלק מאותה הצהרה.

איני רואה בכל אותה ההתנגדות שקיימת כעת לכינונה של מדינה יהודית בארץ ישראל מצד אנשים המחזיקים עצמם כיראים וחרדים, חיוזק והתבצרות באמונה איתנה, אלא להיפך - קטנות אמונה. ואין כוונתי שהם אינם מאמינים, אלא שחסרה להם חיות באמונה - חסרה להם הרענונות שבה; חסרה להם השמחה שבה; חסרה להם ההתחדשות שבה;

חסרה להם ממשותה האמיתית של האמונה. מאמינים הם יותר בחיצוניותה של המילה אמונה מאשר בפנימיותה ובמהותה, ואפילו את חיצוניותה של המילה הם מפרשים בהתאם להרגלים הישנים שלהם, להשגות הקטנות של הסביבה, וגם, לפעמים, להרגלי הנוחות שלהם...

אל יתמה מאן דהוא למקרא הדברים אשר אני מהין לומר - שגם אנשים שקנו להם שם של אדיקות חזקה ויראת שמים נדירה, גם הם מסוגלים לעתים להיתפס לקטנות־אמונה - שכן אנו מוצאים אפילו לגבי נח, שהתורה עצמה העידה עליו: "נח איש צדיק תמים היה בדורותיו", והמדרש מהין לומר: "אף נח מקטני אמונה היה, מאמין ואינו מאמין...". ובאחד המקומות נאמר ביחס לצדיקים מסוימים, על הפסוק: "מי בז ליום קטנות" - "מי גרם להם לצדיקים שיתבזבו שולחנם לעתיד לבוא? קטנות שהיתה בהם"...

כל אותם צדיקים ודאי האמינו, וכי שייך שצדיקים לא יאמינו? אבל האמונה שלהם הייתה בקטנות. היא אמנם הגביהה עוף, אך לא השיגה את אותה מעלה שהייתה יכולה להשיג לו הייתה תוססת ובעלת עצמה. והגם שאותם צדיקים ערכו לעצמם שולחן לעתיד לבוא על ידי צדקותם ומעשיהם הטובים - מאבד שולחן זה הרבה מקסמו, שכן הגבילוהו בקטנות...

ואם דברים אלו נאמרו ביחס לאנשים שתוארו בפירוש כצדיקים, מדוע לא נוכל לומר כן על אנשים, שעם כל אדיקותם החזקה עדיין לא השיגו את אותה מדרגה נעלה של "צדיק"?

מי שהכיר היטב את אותו גאון וצדיק רא"י קוק זצ"ל, מי שלמד ברצינות ובעיון את ספריו, ידע את שיחו והבינם אל נכון, ולצד זה יודע את הסיבה האמתית לאותה המחלוקת הגדולה שהם גרמו, בפרט ספריו "אורות" והדומים אליו - המחלוקת שהוכרזה מצד החרדים האמתיים והתקיפים (על כת הצבועים איני מדבר כלל) - יודע גם שהסיבה העיקרית לפרוץ אותה מחלוקת היא - אי יכולתם של החולקים עליו להגיע אל אותן השגות נעלות שהשיג הרב קוק. ולא רק כאותו רבי אחד שהכריז בשל

כך "לא עמדו חבריו על סוף דעתו", אלא שלא הצליחו כלל להגיע לדעתו, ל"דעת ה'" שהייתה בו, ברב קוק - לגדלות, לעמקות, לרוחב של אמונתו, ולצד זה אהבת המקום הגדולה ואהבת הבריות הגדולה שפיעמה בו.

אלו שחלקו עליו, על הרב קוק, היו עובדי ה' איתנים וישרים. אולם שתי דרכים יש בעבודת ה': יש עבודת ה' עם "מוחין דקטנות", ויש עבודת ה' עם "מוחין דגדלות". מי שכל ימיו היה עובד ה' עם "מוחין דקטנות" לא יוכל לעולם להשיג את מה שעובד ה' עם "מוחין דגדלות" משיג. וכשזה האחרון מהין להוציא מפיו את השגותיו בגלוי ולא בהסתר, ובמיוחד, כאשר הוא מעז להסיק מסקנות ולהביא את השגותיו לכלל מעשה - כי אז חייבים אותם העובדים את בוראם ב"מוחין דקטנות" לצאת במלחמה רבתי נגדו.

מספר דוגמאות שימחישו את דרך ה"מוחין דקטנות" מול דרך ה"מוחין דגדלות":

כידוע, היה הרב קוק בין אותם שביקשו כל מיני היתרים כדי שהישוב היהודי לא ילקה בשנת שמיטה. וכך אמר פעם הרב קוק לרב גדול אחד, מן המחמירים: "הנכם מחמירים תמיד, כי הנכם מפחדים ממלקות; אני איני מסתכל על זה, כאשר אני רואה שהישוב עלול, חס ושלום, להיחרב" ("הרב קוק", מאת הרב ש. רבינסון, ירושלים, תרצ"א).

"פחד מפני מלקות" - הפחד התמידי מעונש - בעולם הזה או הבא - הוא דרכה של "מוחין דקטנות". אך דרכה של 'מוחין דגדלות' היא - מילוי הציווי הנעלה ביותר של אהבת ה' ואהבת הבריות, ולקחת אחריות מלאה על כך בכל מה שעושים.

ופעם אחת, בתקופת־שמיטה מאוחרת, הנהיג הרב קוק באישורם של הגאונים הגדולים בני ליטא וכו', את שטר המכירה למתיישבים העובדים את שדותיהם בשנת השמיטה. אולם היו מתיישבים "חופשיים" שהתעלמו מכל העסק ועיבדו את שדותיהם. כן שמיטה לא שמיטה, מה להם ולכך? הם אינם זקוקים לשטרי מכירה...

מנסה הרב קוק להשפיע עליהם בכל האמצעים. וכל נסיונותיו נתקלו בקיר האטום ששמו "החשיבה החופשית"... ולבסוף - מושיב הרב קוק הרכב בית דין מיוחד, ומוסר בפניהם את תוצאות משאיו ומתנו עם אותם "חופשיים". בית הדין נסער מאוד, אך הרב קוק מהרהר לרגע, ואומר: "יש לי תקנה בשבילם. כיוון ש'הפקר בית דין הפקר', הריני מפקיר בזאת את כל קרקעותיהם, שוב זוכה אני בקרקעותיהם - מן ההפקר - ועתה, כאשר הקרקעות בידי, אני מוכר אותם ואת פירותיהם כפי תקנת הגאונים שקדמו לי..."

הרב בלומנפלד מביא מעשה זה משמו של הרב פישמן (באסופה התורנית "סיני"), ומוכיח בסברות רבות ואמיתיות שהרב קוק פעל במקרה זה "לפי עומק הלכה". אך לידי, מעשה זה מלמד משהו אחר: בהינף יד הוא גרם לכל מיני "חופשיים" למיניהם שלא לעבור על חוט השערה של התקנה. בזכרי את מאמרו של רבן שמעון בן גמליאל (ב"ק ס"ט): "הלעיטהו לרשע וימות" - זוהי הדרך של "מוחין דקטנות". אך כאשר מביטים על כל אותם "חופשיים" כנשמות תועות, ומאמצים את כל הכוחות כדי להשיבם לדרך הישר - זוהי הדרך של "מוחין דגדלות".

ודווקא דרך זו של "מוחין דגדלות", דרכו של הרב קוק, כוללת את כל החשבונות הפוליטיים בתוך העניין הקדוש של גאולת ישראל, באמצעות כינונה של מלכות ישראל:

אור התחייה הרוחנית ואורה התחייה המשיחית העליונה כלולים בהם בהופעת האחדות של הנס והטבע, אשר יאוחדו על ידי משכילי טוהר, החווים בבטחה ובגלוי את יד ה' אלוקי ישראל בכל חליפות העתים, ומכירים את התסיסות ההיסטוריות, כמו הטבעיות והעולמיות, מראש קדמות היצירה. לא נעזבה היא הטבעיות במהלכה, לא אלמנה היא ההיסטוריה הסבוכה במסבותיה, בתוכה חי גואל חזק, 'צור ישראל'.

לא עשתה הנבואה שום נס בלתי אם קשרה אותו במידת מה לאיזו טבעת טבעית, ולו אפילו אם היא קלושה וקטנה. רכוס מהודק

דרוש שיהיה מהעולם העליון, מהופעת השליטה הנשמית, אל העולם של מטה המוגבל ומצומצם בטבעיותו. גם פה וגם שם מהלכים קבועים ומסודרים, בחכמה, בחופש, במלוא קדש, והכל הולך ואור.

הגאולה נמשכת היא והולכת. גאולת מצרים וגאולת העתיד השלמה, היא פעולה אחת שאינה פוסקת, פעולת היד החזקה והזרוע הנטויה, אשר החלה במצרים והיא פועלת בכל המסבות. משה ואליהו גואלים הם לגאולה אחת. המתחיל והגומר, הפותח והחותם, יחד ממלאים הם את החטיבה. ורוח ישראל מקשיב את קול התנועות של פעולות הגאולה, ההולכות מכל המסבות עד גמר צמיחת קרן הישועה במלואה וטובה.

(תרגום מתוך הליקוט שנעשה ע"י א.י. שחראי בספרו "ישראל בתפיסתו של הרב קוק")

כאשר אנו מתבוננים באמת בציטוטים אלו מתוך יצירתו של הרב קוק, ובציטוטים רבים כמותם, אנו מבינים מדוע הוא ראה בהצהרת בלפור כולה מושא אחד, טבעי, של גאולה אלוקית. ומדוע היה רואה אף בהתהוות זו של מדינה, קטנטונת בינתיים, את המשכה של הגאולה - למרות שככל הנראה מעשה הגאולה עדיין רחוק מאד...

כ"ז באלול תרצ"ז

מספר מילים אודות ה'חסיד שבכהונה' הגדול

ליום השנה של הרב הראשי לירושלים

יש אצל היהודים רבנים גאונים; יש אצל היהודים משוררים גדולים, כמו גם פילוסופים גדולים; וכן דרך-קבע מקובלים גדולים, צדיקים וחסידים. ועדיין, עומדים אנו נפעמים נוכח דמותו הרוחנית של אותו יהודי שחי בדורנו אנו, שהיה גם גאון עצום בנגלה, גם מקובל גדול, גם חסיד גדול, ובו בזמן גם פילוסוף גדול ומשורר גדול.

רבי אברהם יצחק הכהן זצ"ל קוק היה אותו יהודי פלאי, בהיותו "שלמותא דכולא" (מושלם בכל התחומים), "כרכא דכולא ביה" (העיר שבה הכל נמצא), "איש אשכולות", שליהודים לא היה כמותו מאז המהר"ל מפראג.

כשאומרים שהרב קוק היה גאון, אלי־לנו לתאר לעצמנו דמות של "הרב הגאון" כפי שנוהג העולם לכנות, אלא עלינו לדעת שהוא היה אחד מגדולי הגאונים, מן הגאונים היחידים שבדור. ואם אין מדובר רק בחריפות ובקיאות, אלא גם בעמקות, ישירות של סברא ופסק הלכה למעשה - אפשר שגם ניתן להגדירו כ"יחיד שבדור".

וכשאומרים "מקובל", אלי־לנו לתאר לעצמנו דמות של יהודי הלומד "עץ חיים" ו"פרי עץ חיים" ושאר כתבי האר"י, ויודע איך לצרף רמזים וליישבם בפסוקי המקרא - אלא מקובל שהשגות גבוהות לו בקבלה, בעל דרך משלו וראייה ייחודית משלו.

כאשר אנו דנים בהשגותיו של הרב קוק בקבלה, עלינו לזכור את קושייתו של הרבי ר' בונם, כאשר סחו לפניו אודות מאן־הוא שיש לו ידיעה גדולה בקבלה (שכידוע, עוסקת בעולמות העליונים) - "וכי אמנם היה שם?...". רב המפריד בין אותו אחד שיודע, למשל, שיש "לונדון",

ואף מכיר את כל רחובותיה באמצעות קריאה בספרים, לבין אותו אחד שאכן היה שם.

גדלותו של הרב קוק בקבלה מתאפיינת בכך שהוא בעצמו ממש היה באותם אתרים עילאיים שעליהם הוא כותב ב"חכמת הקודש" שלו (שהופיע לאחרונה בשני כרכים גדולים ע"י "האגודה להפצת ספרי הראי"ה קוק ז"ל"), וכן בשאר ספריו - הוא ראה את כל האורות שהוא מגלה לנו, וחווה את כל העליות שעליהן הוא כותב "כיד ה' הטובה עליו".

אין ברצוני להסיק מכך שהייתה לו ראייה מיוחדת כהאר"י הקדוש, כרבי משה חיים לוצאטו, כה"אור החיים", כהבעל-שם-טוב, כהרב מלאדי, כרבי נחמן מברסלב וכדומה. אך הוא הגיע "בדרך השגה אצילית-שכלית" (כמעט שוות-ערך בדרגתה לרוח הקודש) להשגות נעלות במידה כזו, שהוא כבר לא השיג אותן רק בדרך של "השגת המציאות", כי אם בדרך של "השגת המהות" (כמו כמעט תמיד במקרים כאלו).

וכשאומרים "פילוסוף", אלי-לנו לתאר לעצמנו את הרב קוק כאיזה "חוקר" רבני שמרפדף קצת ב"מורה נבוכים", ב"רלב"ג", ב"עקדה" וכדומה, וסבור שהוא כבר בקיא בפילוסופיה. עלינו להבין שמדובר במשהו אחר. הרב קוק השתלם באופן יסודי, רציני, מקיף ועמוק בכל ספרי החקירה היהודיים, הישנים והחדשים, ובכל מגמות הפילוסופיה - העתיקה, הישנה, הישנה-למחצה, החדשה והחדשה-ממש, ומכולם יחדיו פילס לעצמו את דרכו הייחודית בפילוסופיה, הכרוכה יחד בדרכו הייחודית בקבלה.

וכשאומרים "חסיד", שוב אין זה מן הראוי לתארו כאחד מן המוני החסידים שאנו רואים סביבנו בתדירות, כי אם חסיד ממש, במהותו, ככוונתם של קדמוניו בדברם אודות "חסידים הראשונים", או בנקטם לשון "מעשה בחסיד אחד", או במשמעות דברי ה'תיקוני זוהר': "איזהו חסיד? המתחסד עם קונו, דעביד ליה קן בליבו למעבד רעותיה תדיר".

וכשאומרים "משורר", אלי-לנו לתאר לעצמנו את הדמות השגרתית, פחות או יותר, של כותבי השירים הנפוצים, אלא אדם שכל חייו היו

שירה אחת, ממקורה העליון ביותר. כל שכתב (אפילו כאשר כתב דברי פרוזה) היה מלא לפניי ולפנים בשירה הייחודית העצמית שלו.

מי שאינו מכיר את מהותו הרוחנית האמיתית של הרב קוק, ולא התוודע לאותם מעייני שירה אלוקים בהם ניחן, ולא הבין מאין נבעה שירתו התמידית - עלול לעתים לדמות לעצמו שמדובר במליצות ומשחקי מילים. אך אותו שיש לו השגה במהותו של הרב קוק, וכל שכן המכיר בעצמו את אותם מקורות קדושים של נבואה, אגדה, קבלה וחסידות מהם שאב הרב קוק את הגיגיו - הוא שומע בדיבוריו של הרב קוק שירה נעלה. מהותו השלמה של הרב קוק הייתה כזו, שאף פעם (אבל באמת אף פעם!) לא חדלה מלשורר.

אין לי את היכולת להציג במאמר שנדפס בעיתון יומי את עמקות התורנית של הרב קוק, את רום מעלתו באגדה, את ידיעותיו והשגותיו בפילוסופיה, דיוקיו בקבלה, קדושת החיים שלו ונתיב החסידות שלו. אף על פי כן לא אוכל להתאפק מלהביא כאן דוגמה משירת חיי, השופכת לנו אור, בדרך אגב, גם על השגותיו בקבלה ודרכו בחסידות.

אך טרם אחל להביא את אשר הזכרתי, בתרגומי שלי לשפת היידיש, אבקש מהקורא מעט הכנה נפשית - לבל ינחת כאן הישר מאיזו ידיעה עיתונאית מרעישה, אלא יעצור קמעה ויעטה ארשת רצינית יותר. שכן מה שהרב קוק מביא במאמרו זה הוא קודש, ולא רק קודש, אלא באמת - קודש קדשים. מאמר זה עוסק בענייניו של אליהו ובהופעתו במוצאי שבתות. וכך כותב אותו "חסיד שבכהונה" וה"מליץ יושר" האחרון עבור כל ישראל, רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל:

אליהו יושב בכל מוצאי שבת קודש תחת עץ החיים וכותב זכויותיהם של ישראל. על כן ראוי לכל מי שיש לו שייכות של תשוקה לרזי תורה, שהיא מדת גילוי אליהו, באיזה דרגא, אפילו אם היא רק בדרך דמיון, או הרגשה, או השגת השכל האנושי, וקל וחומר אם עלה בחסד עליון למדרגות יותר גבוהות, שבכל מוצאי שבת קודש יעשה גם הוא כמעשיו של אליהו, ויעסוק בזכויותיהם

של ישראל. ויכיר בהכרה שכלית ובהשגה בהירה וברורה את קדושת ישראל, ויקרת מעלתו, וידבק עצמו בכללות עם קדוש, עם ד' וסגולת נחלתו, שאין קץ ותכלית להופעת אור קדשו של כל יחיד ויחיד שבהם, שגם הריקים שבישראל כל העולם משותת עליהם. ויש להתרעד ביראה קדושה, מקדושת הנשמה האלהית העליונה של כל נפש מישראל ולהיות מלא שוקקות וחמדת עולמים לקדושת רוממות קרן ישראל בכלל, ולהצלחתו של כל יחיד מישראל, בכל מעשי ידיו, בחומריות וברוחניות, ובכל טוב.

ומתוך מעמקי נשמתו ירנן ויקרא, אשריכם ישראל, אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בד'. אהבתיך עמי ולאומי, אייתיך בכל לבי, ובכל נפשי, אחמדך בכל חום לב, בכל אש עצמותי, אשתוקק לראות כבודך, יפיך, והדרך, עת תרומם ותנשא, עת תגדל ביפי צביוניך, ויצאו כל סגולותיך, והנפלאות הכמוסות בך, מן הכח אל הפועל, עת תנטע ותתאזרח בארץ צביוןך, בארץ פארך, ויגלו לצפון ולים, לקדם ולמערב, תפארת עוון וגובה קרנך. וראו גוים צדקך וכל מלכים כבודך, וקורא לך שם חדש אשר פי ד' יקבנו, והיית עטרת תפארת ביד ד' וצניף מלוכה בכף אלהיך.

--

ה"אגודה להוצאת ספרי הראי"ה קוק זצ"ל" ההדירה לאחרונה מחדש ארבעה כרכים גדולים (בין 400 ל-500 עמודים בכל כרך), יפעתה של הוצאה זו - אין לשער ואין להגיד. ספרים רבניים לא יצאו עד כה באופן כזה: נייר נאה, דפוס כזה, סדר כזה, עיבוד מושלם שכזה, השלמות ומראי מקומות, הגהה מקיפה. שני כרכים מהם - בהלכה ("משפט כהן") ושני כרכים - בפנימיות התורה בכלל וקבלה בפרט.

עדיין אמורים לראות אור: "דעת כהן", ו"עזרת כהן", שאלות ותשובות כ" - 25 גיליונות דפוס; "עת משפט" - שו"ת באורח חיים ובחושן משפט - 25 גיליונות דפוס; "טוב ראייה" - שני חלקים, חידושים - 50 גיליונות דפוס; "באר אליהו" על "ביאור הגר"א" - 35 גיליונות; חלקו השני של "באר אליהו" - 40 גיליונות; "עין איה" על "עין יעקב", שני חלקים - 50 גיליונות; "מוסר אביך" - 25 גיליונות; "עולת ראייה" על תפילות - 40 גיליונות; "אורות הקודש"; "אורות עולמים"; "אורות הראיה"; "מורה נבוכים החדש"; קובץ הראיה; "עקבי הצאן"; "אדר היקר"; "ראש מילין"; "אורות התשובה"; "אגרות ראייה"; וכדומה - עוד למעלה מ־200 גיליונות דפוס.

אדם אחד יצר ספרות דתית שלמה. אך יש צורך בסכומי כסף כבירים כדי להוציא לאור את כל אותם ספרים, ומהיכן לוקחים אותם, כאשר, לדוגמה, במרכז תורני כפולין כמעט ואין חותמים ואין משלמים על מנת להביא לבתייהם אוצרות יקרים כאלה - בהלכה באגדה, בחכמת האמת, ביראת שמים, בסודות התורה ובחסידות מעמיקה וקדושה.

מחירים של כל אותם שלושים כרכים גדולים הוא 16 לירות, ולנרשם לקבל את כל הכרכים תינתן הנחה גדולה. נא פנו ל"אגודה להוצאת ספרי הראי"ה קוק ז"ל", ירושלים, ת.ד. 618. אפשר ישמשו מילים ספורות אלו תזכורת לאמידים ובעלי היכולת לגמול חסד עם נשמתו של הרב, החיה ופועמת בתוכי ספריו.

י"ג באלול תרצ"ח

הקו היסודי בקבלה של הרב קוק

האר"י ז"ל העלה את הקבלה לשמי שמים העליונים. אף על פי שבמשלו האדיר ("מודעת, שכל דברי האר"י ז"ל, בנסתרות, משל הם" - נפה"ח, שער ג) הוא מלביש, כמקובלים שקדמוהו, את כל עולם ועולם מעולמות העליונים פרצוף אדם (אדם קדמון, אדם דאצילות, אדם דבריאה, אדם דיצירה, אדם דעשייה), ומדבר הוא, הרבה יותר מן המקובלים שקדמוהו, על כל איבר ואיבר מאיברי האדם, ועל כל גיד ועורק ועצב, על כל עצם ועל כל צלע, על כל "זיו ותואר וקומה", "דמות ועצם ורקמה", על הפיאות, על הזקן, על "שבולת הזקן", על העור, על קמטי העור, על כל פרקי הידיים והרגליים, על כל מיני הבעות הפנים ואורות הפנים. אולם בעצמותו של דבר, בנמשל של "העץ חיים" ו"פרי העץ חיים" וכל ה"כתבים", העולמות העליונים הם מופשטים מכל מה שהוא אדם בתכלית ההפשטה.

בא הבעש"ט ז"ל והוריד את העולמות העליונים שבעליונים ואת כל הנסתרות שבנסתרות - אל האדם. ואף על פי שהבעש"ט משתמש דווקא בדרך ההפשטה, והוא מבאר גם את כל קבלת ה"זוהר" ואת כל קבלת האר"י בדרך אצילות ירוחני, נשגב שבנשגבים, מפני שברח אף מצל צילה של איזו הגשמה שתהי, ומפני שנלחם בכל ימיו מלחמת מגן ומלחמת תנופה בכל שבתאות גלויה ונסתרת (אף שכל מתנגדי החסידות למיניהם כורכים את השבתאות ואת החסידות הבעש"טנית בכריכה אחת, הדבר גלוי וידוע לכל חוקר החסידות בעין בלתי משוחדת, שהחסידות הבעש"טנית היא בכל כלליה ופרטיה, בכל הלך מחשבתה ועומק שאיפתה, ההיפך הגמור והמוחלט מכל שבתאות. ולא עוד, אלא שאחד ממניעי החסידות הנזכרת הוא - המלחמה בפראנקיסטים ובכל יתר שרידי השבתאות) - באותה שעה הוא מקרב את העולמות

העליונים אל האדם, אם לא אל האדם החיצוני הרי אל האדם הפנימי, אל הנפש האלוהית שבאדם ואל לבושי הנפש ההיא.

בא החב"ד, ושם ליסוד מוסד של כל הסתכלות אלוהית את הכתוב: "ומבשרי אחזה אלוה". ואע"פ שהקבלה כולה נשענת על הכתוב האמור (עיין של"ה "תולדות אדם", ועיין מהר"י שעפטל בהקדמתו לספרו "שפע טל", ובמקומות רבים בספרו), שונה הוא החב"ד מן הקבלה הרגילה בזה, שהוא החב"ד, חותר לתוך עומקי העומקים של חיי הנשמה, מכליל ומגדיר ומצריך את כל ההופעות השונות של אותם החיים, בונה מהם ארמון שיסודו בארץ, בחיי האדם התחתון, ושיאו מגיע עד לגובהי "עתיקא דעתיקין". הוא מייסד פילוסופיה, שאין בכל השיטות הפילוסופיות המקובלות באירופה ובאמריקה משלה לברק מחשבה ולדקות מחשבה, ומכונן פסיכולוגיה יחידה במינה, שדורות יעברו עד שתזנח האנושות את כל מה שהיא מעטרת עתה בשם פסיכולוגיה, ותעלה ותגיע לאותן הנשגבות והתעלומות שבנפש, כפי שראו אותן גדולי חב"ד, הרב ובנו, ורבי אייזיקל אפשטיין (בעל "השפלות והשמחה", "חנה אריאל" ועוד), ודומיהם.

"התניא" (ה"אלפא ביתא" של החב"ד, ועם זה גם ה"עץ חיים" שלו), מיוסד כולו, כפי שכתב מחברו בשער ספרו, על הכתוב "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו" - "לבאר היטב איך הוא קרוב מאד בדרך ארוכה וקצרה". כל עומקי הקבלה וכל שיא תועפותיה, הכל בנפש האדם ובעבודתו של האדם.

ואולם ה"אדם" של חב"ד הוא, לרוב, היחיד ביחודו. ואע"פ שמדובר הרבה בחב"ד על צירופי האורות ועל התכללות של כל הנשמות בסוד ה"שכינה" ובסוד "כנסת ישראל" (עיין תניא פרק ב ופרק נ"א ופרק נ"ג ועיין אגרת הקודש כג שתחילתה "בגזרת עירין פתגמא וכו' כמו ששמעתי מרבותי, כי אילו נמצא מלאך אחד עומד במעמד עשרה מישראל ביחד, אף שאינם מדברים דברי תורה, תפול עליו אימתה ופחד בלי גבול ותכלית משכינתא דשריא עליהו, עד שהיה מתבטל

ממציאותו לגמרי"), בכל זאת אופן ההסתכלות של החב"ד, אופן ההשכלה שלו ואופן החדירה שלו, אופן המחקר האלוקי שלו וכל "הסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה", הוא ביחיד. ורק מתוך היחיד אנו מגיעים לנשמת הרבים, עבודת הרבים והתיקונים הנעשים בכל רחבי העולמות, ע"י עבודת הרבים.

בא הרב קוק וגילה בקבלה את נשמת הרבים, את מאורעותיה, סכנותיה, ירידותיה, הצלותיה, גאולותיה, צירופיה וזוכיה, עליותיה ושגשוגיה של הנשמה ההיא, כלומר של כללות נשמת ישראל, והסתכל אף בנשמתו של היחיד רק מתוך האספקלריה של נשמת הרבים. החב"ד מסתכל בנשמתו של אחד מישראל ומשם הוא מביט בשכינה; הרב קוק מביט בשכינה, בכנסת ישראל, כלומר בשורש השרשים של נשמות ישראל, ומשם הוא מסתכל בנשמתו של היחיד.

אין הרב קוק חולק על המקובלים שקדמוהו, ולא בלבד שאינו חולק עליהם, אלא אף מסתייע בכל השקפותיו בהם ורק בהם, אלא ששינה מקום עמידתו הפרטית כלפי האמיתיות הנצחיות של הקבלה. משל למי שעמד במקום אחד ידוע במגדל גבוה, ומסתכל במהלך הכוכבים, והלך ועמד במקום אחר באותו המגדל. אותו המסתכל ואותו המגדל ואותם הכוכבים, אלא שרואה הוא אותם מנקודת זווית אחרת.

אינני צריך להרבות בציטאטים ולהוכיח את אמיתת השקפתי על עיקר חידושו של הראי"ה בקבלה. כל ה"אורות" שלו מעידים על זה: כל ה"ריש מילין" שלו מעיד על זה. ואף כל "חכמת הקודש" שלו (כרך ראשון וכרך שני, הוצאת ה"אגודה להוצאת ספרי הראי"ה קוק ז"ל - ירושלים תרצ"ח) מעידה על זה. ואולם בכדי להקל על המעיין ארשום בזה ציונים אחדים: עיין "חכמת הקודש" בכרך ראשון, שער ראשון, סימן ח, סימן יב, סימן יד, סימן טז, יז, יח, כ, סימן לה בסופו, עה, עח, פד, פה, פו, קד, קטז, קיח, קיט, קכד, קל; בכרך א שער שני, סימן לב, לג, צא, צו; בכרך שני - סימן א, סימן ח, סימן יא, יג, כב, כג; שם במאמר

שני סימן לח; שם במאמר שלישי סימן ט, יג, כח, ל; במאמר רביעי שם בסימן טו, כב, כג, לא; במאמר חמישי שם בסימן יח, כו, לג, לט, מא.

ומכאן כל השירה האין סופית שבקבלת הראי"ה; מכאן כל הפאטוס האלקי, שאין דומה לו בכל ספרי הקבלה שבדורות האחרונים (מלבד פרקים ידועים ב"תניא" ומקומות ידועים ב"ליקוטי מוהר"ן); מכאן המעין הנובע בלי הרף, מעין של מילים על גבי מילים, והשנות דברים הנראה, לכאורה, כשטף מליצות. ובאמת היא שפע של דבקות אלוקית, חזיונות ומשא נפש לרום עולמות אציליים, שביחד עם זה משכנם גם פה בארץ, בהאבקותה של כנסת ישראל על קיומה המשיחי, יסוריה ותקוותיה, שהם ביחד עם זה - גם גאולתם של העולמות, צירופם, העלאתם, זיכוכם והמשכתם כולם ל"זיהרא עילאה דאדם הראשון".

ומכאן גם הצורך המיוחד לסיים כמעט כל סעיף בכתובים שלמים מן התנ"ך כמחרו ומאגד את הדברים היותר חדשים בקבלה והעיונים היותר עמוקים בפילוסופיה, עם שרשם של כל האמיתיות - בנבואה ובספרי רוח הקודש.

אין מן הראי"ה בא ב"אורות" וב"חכמת הקודש" שלו לפרש כתובים או מאמרי חז"ל, מאמרי הזוהר ומשליהם של גדולי המקובלים. אבל כל המאמרים המובאים בספרים הנזכרים בדרך אגב, או שבהם מסתיימים הסעיפים המיוחדים, מתפרשים ממילא ע"י הרעיונות והסמלים שהוא, מן הראי"ה, מביע, והקורא מתחיל לראות אותם הכתובים או המאמרים עצמם באספקלריה זוהרית שלא ראה אותם מראש.

אין מן הראי"ה דורש את הכתובים כמין חומר, ואינו מרמז בהם רמזים (מלבד במקומות אחדים כיוצא מן הכלל, כמו הרמז בכתוב "ישר יחזו פנימו", ועוד), וכמעט שאין הוא מוציא אותם מידי פשוטם, ובכל זאת הם נגלים לעיני הקורא כחידושי חידושים. החידוש הוא כאן בעצם לא בפירושה של כתובים, אלא באור השפוך עליהם.

דבר גדול עשו המסדרים, הרבנים רבי דוד הכהן ורבי צבי יהודה קוק (הראשון - תלמיד ותיק של הראי"ה, והשני - בנו ותלמידו הוותיק),

שהוסיפו בסוף הספרים את מראי המקומות מתוך כל ספרותנו העתיקה, ביחוד ממאות ספרי הקבלה, שבהם נשען הראי"ה בקבלתו. אלא שלפי דעתי צריכים היו לציין את ספרי החסידות הבעש"טנית, שעליהם נשען הראי"ה עוד יותר, מעל ספרי הקבלה הראשונים וכתבי האריז"ל. הדבר ברור, לפי הכרתי, שמרן הראי"ה תמך את יסודותיו לא בלבד בספרי החב"ד (על שיטת החב"ד באלוהות מדבר הראי"ה באופן מפורש), אלא אף - ב"קדושת לוי", בכתבי רבי מרדכי יוסף מאיזביצה ובנו ("מי השילוח" ו"בית יעקב" ועוד), ועוד יותר - בכל ספרי ה"כהן" (הגאון הצדיק רבי צדוק הכהן מלובלין) ולכל לראש - ב"ליקוטי מוהר"ן", וביתר הספרים של החוזה הגדול מברסלב.

אילו היה סיפק בידי, הייתי יכול להוכיח דבר זה באותות ובמופתים, כלומר בהשוואות מתוך כל אלה הספרים, עד שלא היה כל קורא יכול להטיל שום ספק בהנחתי, והייתי גם מגלה את כל המקומות היותר עמוקים שבספרי הקבלה של הראי"ה, שלכאורה נראים רק כהפלטות שירתיות לאומיות ובאמת הם הררים גדולים בחכמת הנסתר התלויים בשערה דקה מן הדקה שב"דיקנה קדישא" (ב"אידרא רבה", ב"אדרא זוטא" וב"ספרא דצניעותא"). אבל מתוך שאין בכחי עתה לעבוד עבודה גדולה זו ואיני מציין כאן אלא רשימה הבאה בעיתון יומי, אסתפק פה בכל האמור למעלה ובהערתי הכללית, שאם החב"ד גילה את המטפיזיקה של הקבלה ואת הפסיכולוגיה האישית שלה, גילה מרן הראי"ה, אם אפשר לומר כן, את הפסיכולוגיה הציבורית-לאומית של הקבלה, ואת מהלך ברורם של העולמות כולם ותקונם, מתוך חוק ההתפתחות המקובל עתה בכל שרשי המדעים וענפיהם.

כ"ט באלול תרצ"ח

נספחים

שלוש אגרות

א.

יום כ"ט שבט התרפ"ד, ורשה

רב יקר ונעלה!

עלתה במחשבתנו לקבץ נידחים, לאסוף ניצוצי הקדושה, ניצוצי המחשבה הדתית הישראלית המקורית של העת החדשה, אשר יהיה כולו קודש לד'. פונים אנחנו בזה רק אל יחידי סגולה, שיש להם מה להגיד ליעקב בעת זו, שהיא "עת צרה אשר לא היתה כמוה מיום היות גוי" והיא גם עת "עקבתא דמשיחא". פונים אנחנו אל רום כבודו כאל אחד מאותם היחידים המעטים, ומבקשים אותו לשלוח לנו דברי־מה מעמקי המחשבה הישראלית שלו. הצורה - כפי חפץ רום כבודו. תהי הצורה בלטרסטיט [=ספרותית], פובליציסטית, מסתורית, פילוסופית או מדעית.

חָרַב עתה על פני הספרות הישראלית המקורית, וזה דווקא בעת צימאון גדול, בעת אשר "ינועו מים אל ים לשמוע דבר ד'". מאמינים אנחנו בכוח היחידים המעטים, החושבים מחשבות ישראליות אמתיות, כל אחד בפינתו, וחפצים אנו לאסוף את הסכום הכולל של כל אותן המחשבות ולרוות בהן, ולו גם במעט, את הצימאון הדתי.

לתשובתו התכופה נחכה

הלל צייטלין

אליעזר שטיינמאן

ושלום ביחוד מצדי להגאון הקדוש אדמו"ר רא"י קוק שליט"א, ולבנו היקר, רחמיא דנפשאי, ותיק וחסיד ומשכיל על טוב באמת, ר' צבי יהודה שליט"א, ולכל החברותא הקדושה שלו, וביחוד לרב האי גאון חרל"פ שליט"א, ולנעלם הנסתר (מנאדי אַל חַנִּין) מר אפרתי הי"ו, ולכל הצמאים לדבר ד' ואזלין בהדא דשכינתא וכו', שלום, שלום לכל.

אבקש מכלם, מכלם, שישלחו לנו דברים בעד המאסף האמור למעלה במכתבנו הרשמי לאדמו"ר רא"י קוק שליט"א, והמובחר - מהני מילי מעלייתא, מלין דטמירין שהנשמה בעקבתא דמשיחא צמאה להם כל כך.

את המחברת הקטנה של מר אפרתי קבלתי ואני מבקש מאד מאת הר"ר צבי יהודה קוק הי"ו (מי שהיה אצלי בורשא) להתראות עם מר אפרתי ולמסור לו דרישת שלומו. יש לי לטייל עמו ארוכות וקצרות, וחושך אנכי את הדברים לעת מצא. בין כך ובין כך, אנא ישלח דבר-מה מחזיונותיו בעד המאסף הנזכר. מובן מאליי שמבקש אני ומעתיר על זה גם מאת הר"ר חרל"פ הי"ו ומאת הר"ר צבי יהודה הי"ו בעצמו ולכל לראש - מאת הארי שבחבורה, אדמו"ר רא"י קוק הי"ו.

על ה"אגרות ראייה" כתבתי מאמר ארוך ויפה ב"המאמנט", ועוד אדבר על ספר זה במקומות אחרים.

את ה"ראש מלין" לא קבלתי - וחבל! מתגעגע אנכי מאד לראותו. פה ישנה איזו התחלה קטנה של התעוררות (קורא אנכי לחברים המעטים הקמים לתחיית הנשמה בשם "יבנה"), אבל עוד הדרך רחוקה, רחוקה מאד. בכלל שוררים פה: יאוש, רפיון ידים, עצלות המחשבה והרגש ורדיפות ותאוות של "אכל ושתה היום וגו'".

בקרב אוציא לאור גיליון קטן (בשפה היהודית המדוברת) ע"ד "יבנה" ואשלחנו אליכם.

המצפה לישועה

הלל צייטלין

ב.

ז' ניסן התרפ"ד

אל כבוד חביבי, ידיד ד' וידיד נפשי, ר' צבי יהודה קוק שליט"א.

לפני ירחים שלחתי מכתב ארוך לאביו הקדוש, ובתוכו גם מכתב לרום כבודו ולכל הנלווים אל החבורה הקדושה של אביו, ובקשתי מהם, בשמי ובשם מר אליעזר שטיינמן, שישלחו לנו מהאי מילי מעליתא שלהם בשביל מאסף דתי-מוסרי שאנו מוציאים לאור. לדאבוני, לא קבלתי כל תשובה. בינתיים קבלתי מכתב של חבה מאת רום כבודו, ע"י מר גרשטנקורן, וגם את הספר "ראש מלין" קבלתי. מחמת זה הבנתי שכבודו קיבל את מכתבי, כי רק על ידי מכתבי נודע לכבודו שעדיין אין ספר יקר זה עוד בידי. איך שיהיה, אבקש מרום כבודו להשיבני דבר על כל מה שכתבתי שם.

ועתה עוד בקשה אל כבודו: הנני שולח בזה מכתב לר"ק אביו, אדמו"ר שליט"א, על ענין אחד פלא. ובהיות שאין אביו עתה באה"ק, אבקשו מאד לשלחו לאמריקה ולבקש את אביו, בשמו ובשמי, ששייבני דברים אחדים בהקדם היותר אפשרי.

והנני דורשו"ט, מכבדו ומוקירו ומברכו

בברכת ישועה ורחמים

הלל צייטלין

ז' ניסן התרפ"ד, ורשה

אל כבוד הגאון הקדוש, מלא עוז ברכת ד' כקש"ת,

מו"ה אברהם יצחק הכהן שליט"א

נועדתי פה בורשה לאחד מהני מחצדי חקלא דמתהלכין אבתרא דקב"ה ושכינתיה, והוא נכד לאיש' מופת מפורסם מאוד בוולין ופודליה: הרה"ק ר' מרדכי מנשכז (בעל "רשפי אש"), שמספרים עליו, על ר' מרדכי הנ"ל, עניינים של תחיית המתים ועוד פלאות כאלה, אשר הם פלאי פלאים אפילו לחסידים, המספרים תמיד נפלאות מרבותיהם. הנכד האמור איננו יודע מן הספרות החדשה עדמה ואיננו בקי כל עיקר בטיבן של המחשבות הגדולות המנסרות עתה בעולם. והנה בשוחחי עמו נשתוממתי לשמוע ממנו (אף כי בסגנון חסידי מיוחד) אותן המחשבות עצמן של רום כ"ק על הגאולה, שהוא עומד ומצפה לה משעה לשעה. העירותיו שקרוב לדבריו נאמר בספרי כ"ק, ונוכחתי שאיננו יודע מספרי כ"ק מאומה ואפילו את שמו איננו מכיר. אמרתי לו ששם כ"ק "אברהם יצחק", ובקש ממני לשאול את פי רום כ"ק אם לא היה לו מעין חיזיון או מעין הערה ממרומים בניסן שנת תרפ"ב על דבר מגיד מישרים ששמו אהרן (הוא שם הנכד האמור), כי לו, לנכד האמור, הוגד במעין חזיון כזה, שעניין זה נגלה גם לאחד ששמו אברהם (אברמה - הקדמת הזוהר), ועלתה במחשבתו, בדברי עמו על רום כ"ק, אולי רום כ"ק הוא אותו אברהם.

יודע אנכי, שרום כ"ק בתור גאון התורה מתרחק בוודאי מחזיונות כאלה, אבל הוכרתי להבטיח לנכד האמור לכתוב לרום כ"ק ולשאלוהו.

הבטחתי לו - בשביל ששמעתי ממנו, כאמור למעלה, דברים רבים בנוגע לגאולה, שבא אליהם בדרך חזיוני והם קרובים מאוד מאוד לשאיפות תקוות-אמונות של רום כ"ק בדבר השלום הכללי, מלכות שמים וגלוי

אלוקות בעולם, תחית הקודש, תחית הנשמות אפילו של אלה שכבר נפלו, ירדו ושקעו וכו' וכו' וכו'.

כי על כן אבקש את רום כ"ק להשיבני במוקדם, אם זוכר הוא מעין איזה חזיון שחזה בשנת תרפ"ב, שקשור הוא בשם מגיד מישרים אהרן, ובכלל מעט מזער מאותם הדברים הנוקבים ויורדים עד התהום, מקשרים את הראשית עם האחרית ומגלים את סוף המעשה במחשבה תחילה.

ישיב נא לבנו היקר ר' צבי יהודה בשבילי, או ישר אלי, והטוב - טוב יעשה אם יכתוב גם לשם וגם לכאן, בשביל שטרדותיו עצומות מאוד, ויוכל כ"ק להשיבני בקצור נמרץ.

והנני משתחוה בקידה לפני רום כ"ק, דורש שלומו היקר.

הלל צייטלין

ג.

י"א תשרי התרפ"ה

אל כבוד ידידי הרה"ח מפ"ח אורות קדש ש"ת ר' צבי יהודה נ"י קוק
אמש, לאחר התענית, קבלתי את "אורות התשובה" של כ"ק אדמו"ר
אביו הגאון והצדיק שליט"א. הצצתי בהם מעט ותאורנה עיני, והרבה
שמחתי, כי בכדומה לזה דרשתי בעצמי לפני שבועות אחדים באספת
עם גדולה בקראי לפנייהם סימן ל' שבדברים. מאוד מאוד אני משתוקק
להיות בחברת אביו, תנא ירושלמי, ובחברתו ובחברת כל יראי ד' הנלווים
אליכם. ישנם עוד הרבה דברים בגו, אך אי אפשר לי להציעם פה מיראת
האריכות ולקצר אין ביכלתי.

צריך היה, לפי דעתי, להעמיק מעט יותר (בשביל הנבונים באמת) בענין
התקונים הנעשים בעולמות העליונים על ידי תשובתה של כנסת ישראל
ובאיזה אופן אלה התקונים שבעולמות העליונים מיישרים את כל
ההדורים למטה, אך מחברת קדושה זו נתנה בשביל הכל ואי אפשר היה,

כמדומני, להיכנס בהיכלות עליונים ביותר, כי חפץ קדושת אדמו"ר שליט"א שהכל יכירו וידעו, כל חד וחד לפום שעורא דיליה, וד"ל.

פה אני מוקף בשונאים רבים מצד קנאי ה"אגודה" הידועה, וד' אמת יודע את האמת, כי בכל מה שאני כותב לפעמים איזה דברים נגד מעשיהם של ראשי ה"אגודה" אינני מתכוון לקנטר את מי שהוא ואינני נסחף כלל בזרם זה של פולמוס, ומכל שכן שאין לי שום ריב מפלגתי עם ראשי ה"אגודה", שהרי הנני באמת רחוק מכל מפלגה, תהי מה שתהי, כי אם את אשר מרגיש אנכי שחובתי היא לכתוב, אני כותב, כי למה נתן לי עט זה שבידי אם לא להריע על כל שקר ולהלל, לשבח ולפאר כל דבר אמת?

ובמסותרים תבכה נפשי על הסתלקות רוח הקודש מכל אלה שהם עתה בבחינת ראשי ישראל (מלבד רוח"ק השורה בבית מדרשכם) עד שאין יודעים כלל להבחין בין אוהב לאויב, ואינם יודעים ומרגישים כלל את כל זו המלחמה הגדולה שאני נלחם בעד כל היקר והקדוש לישראל, מלחמה זו שהקדשתי לה את כל ימי חיי (ביחוד בשנים האחרונות), כל מחשבותי ומעשי, מבלי השאר כמעט מאומה לנפשי.

"ואני עני וכואב, ישועתך ד' תשגבני"

"וד' אלקים יעזר לי, פני לא הסתרתי מכלמות ורוק..."

מכין אני עצמי לנסוע לארץ הקדושה. לעת עתה שולח אני את בניי, שכבר היו פעם אחת בארץ ישראל וחפצים לשוב. בעניין זה יוכל כבודו לעשות טובה גדולה מאד אם ישלח להם דרישה מצד ישיבתכם או מצד איזה מוסד. כבודו לא יפסיד בודאי עי"ז מאומה. אנכי ערב בעד בני, שהם למן הישרים והטובים שבישראל.

שמותיהם:

הבכור, אהרן אליעזר, ונכתב (Aron Leiser)

הצעיר, אלחנן, ונכתב (Chuna)

טובה גדולה מאד יעשה לי רו"ק אם ימהר בזה. מובן מאליו, שלא אשכח טובתו זאת בכל ימי חיי.

יזכור נא כבודו כי בכלל אנו צריכים להיות מאוגדים באגודה רוחנית, כי
הננו אנשים המרגישים ביותר בצערה של שכינה ובדרכי גאולתה בשנים
אלה.

ידרוש נא בשמי בשלום אביו הרה"ק ובשלום כל יראי ד' הנלויים אליכם.

בדרישת שלום אמת

ובצפית ישועה

הלל צייטלין

מדוע ספינת הגאולה לא מגיעה אל החוף?

הרצאה מאת ה' הלל צייטלין

בנושא הנ"ל מארגנת האגודה לתרבות יהודית-דתית "חינוך ותרבות" הרצאה של ה' הלל צייטלין ביום א' חוה"מ פסח, בשעה 8:00 בערב, באולם אגודת הסוחרים הזעירים, זמנהוף (דו"קא) 5.

ה' צייטלין ישוחח על מספר עניינים: האם לציונים בניימינו הזכות לסמוך עצמם על ר' יהודה הלוי?; הצועדת תנועת ה'מזרחי' בדרכי אותם גאונים מקובלים ר' צבי קלישר ור' אליהו מגריידיץ?; אותו יהודי גדול ובלתי מוערך (ר' זאב יעבץ); בית שמאי ובית הלל בגאולה האחרונה (ר' זוננפלד ור' קוק); הפשרות הגדולות-מדי של 'בית הלל' בן-ימינו; המשמעות היותר נעלה ומיסטית של הצהרת בלפור, ומדוע ירדה אותה הצהרה לטמיון; מי המקומם ומי המהרס בארץ ישראל; איך ובמה תיבנה אחדות ישראל; שלוש השיטות העיקריות בגאולה (ר' יהודה הלוי, הרמב"ם ושיטת הקבלה); המיזוג של שלושת השיטות והדרך הראויה היחידה לגאולת ישראל.

כרטיסי כניסה ב־75 גרוש, להשיג בבית הקפה ברגבלום, דו"קא 32, ובכניסה לאולם.

יב בניסן תרצ"א

על המאמרים

מתוך ספר הזכרונות הספרותי שלי

"פון מיינ ליטערארישען ספר הזכרונות", בתוך: דער מאמענט, 30/11/1923, כ"ב בכסלו תרפ"ד.

דיון בתפיסת הציונות והגאולה של הראי"ה, סביב הופעת הכרך הראשון של "אגרות ראי"ה". יחסו של ר' הלל לתנועה הציונית היה מאז ומתמיד מסויג. הוא לא חדל מלהזכיר את סבלם של מיליוני יהודי מזרח אירופה ואת הצורך הבהול בהטבת מצבם החומרי והרוחני, וראה בכמיהה הפוליטית ל"ארץ ישראל" אוטופיה ואף אשליה מסוכנת, שכן באותה תקופה לא הייתה הארץ יכולה לשמש מקלט למיליוני בני אדם.

הפסימיזם הפוליטי והאישי של ר' הלל מצא ביטוי גם במישור הפילוסופי והדתי, וכבר מראשית דרכו ההגותית. בשנות העשרים פרסם את מסותיו הארוכות והקודרות על לב שְסֻטוב ועל י"ח ברנר. דווקא על רקע זה מפליאה הערצתו לראי"ה קוק ולהשקפתו הציונית; את הראי"ה הוא מכנה במאמר זה "האופטימיסט הגדול ביותר של זמננו".

מהספרות הרבנית האחרונה

"פון דער נייסטער רבנישער ליטעראטור", בתוך: דער מאמענט, 7/12/1924, י בכסלו תרפ"ה.

דיון קצר בזיקתו של הראי"ה לקבלה, סביב הופעת "אורות התשובה". חודשיים קודם לכן, בי"א בתשרי, כתב ר' הלל לבנו של הראי"ה קוק, הרב צבי יהודה: "אמש, לאחר התענית, קיבלתי את 'אורות התשובה' של כ"ק אדמו"ר אביו הגאון והצדיק שליט"א. הצצתי בהם מעט

ותאורנה עיניי [...] מאד מאד אני משתוקק להיות בחברת אביו תנא ירושלמי ובחברתו ובחברת כל יראי ה' הנלווים אליכם". לצד ההתפעלות הוא מעיר כי ראוי היה להעמיק יותר בדיונים אלו במקורותיהם, אף שהוא מבין את הרצון להביאם לפני ציבור רחב.

במאמר שלפנינו הוא מוסיף לדבריו נימה קלה של ביקורת: תרגומה של שפת הקבלה לשפה עכשווית כרוך, לדעתו, במחיר לא מבוטל. במקום להתאים את הדברים לעולמו של הקורא המודרני, מוטב היה להכשירו להיות אדם המסוגל לקיים "מגע ומשא תמידי עם עולמות עליונים, רחוקים" - כפי שהיה, בעיניו, הראי"ה עצמו.

מה שלא ניתן לראות מעל פני השטח בארץ ישראל

"וואס מען קאן נישט זעהן אויף דער ארץ ישראל אויסשטעלונג", דער מאמענט, 30/12/1925, י"ג טבת תרפ"ו.

סקירה על ישיבות "מרכז הרב" ו"חברון". פחות משנה קודם לכן, בניסן תרפ"ה, הגיע ר' הלל לטקס הפתיחה של האוניברסיטה העברית בירושלים, ובמהלך ביקורו הידק את קשריו עם כמה מאנשי הרוח של היישוב המתפתח. בעקבות הביקור הוא החל לסקר את המרכז הרוחני ההולך ומתהווה, בעיניו, בארץ ישראל. הוא שב וכתב על חזון "הציונות הרוחנית" של אחד העם, שלדבריו התפתח בקצב מהיר אף מזה של הציונות המדינית והמעשית: "לעין המתבונן הממוצע נגלה עולם רבגוני בכל גווני הרוח בארץ ישראל".

המרכז הרוחני החדש, כך סבר, עתיד להיות מוקד של יצירה יהודית רוחנית לכל בני הגולה, שיקבלו ממנו השראה ותמיכה. לישיבות שבארץ ישראל, ובייחוד ל"מרכז הרב" ול"חברון", ייעד תפקיד רחב במיוחד: להעמיד תלמידי חכמים שייצאו מהן לכהן כרבנים בקהילות התפוצות.

שני קולות נישאים מירושלים

"צוויי העכערע קולות פון ירושלים", דער מאמענט, 8/11/1929, ה
בחשון תר"ץ.

מאורעות הדמים שהתחוללו באב תרפ"ט (אוגוסט 1929) היכו את העם היהודי בכאב ובתדהמה: הרוגים ופצועים, יישובים נטושים, תמונות קשות, תחושות של אימה, עלבון ובגידה. כבר בסמוך למאורעות החל ר' הלל לנסח את תחושותיו, ותיאר את המכאוב והזעם - על הפורעים, על הבריטים, ועל מצפוננו של העולם.

במאמר זה, שנכתב כחודשיים לאחר מכן, הוא סוקר שני חיבורים שנולדו בעקבות הפרעות - ספרונו של א"צ גרינברג, "אזור מגן ונאום בן'הדם" שראה אור בהוצאת "סדן", ומאמרו של הראי"ה קוק, "שובו לביצרון!" שהתפרסם מעל דפי "ההד". אלו שני קולות עמוקים ויוצאי דופן: מצד אחד הם קוראים להמשיך ביתר עוז במפעל הבניין ובתקומת האומה; מצד אחר הם נושאים את מבטם אל הנבואה, המשיח, הישועה והטהרה.

א"צ גרינברג והראי"ה קוק היו שתי דמויות שונות מאוד זו מזו, ואף רחוקות מר' הלל עצמו, ובכל זאת הלהיטו את רוחו ואת דמיונו בשנות העשרים והשלושים בבשורתן הציונית-משיחית. האחד - רוויזיוניסט, מיליטריסט ומלא זעם; השני - רב, חכם רזים ומשכין שלום. כלפי שניהם חש ר' הלל אהבה ואף הערצה, מהולות בריחוק מסוים. את הראשון ביקר על עודף ריאליזם ועל משיחיות ארצית וכוהנית מדי; את השני - על מיעוט ריאליזם ועל כך שלא נתן די מקום לרוע ולכלליון שכבר ניצבו לפתחם של מיליוני יהודי אירופה.

האם לא יהיה סוף למריבות בירושלים?

"צי וועט גאר קיין סוף נישט נעמען צו די קריגערייען אין ירושלים",
דער מאמענט, 7/6/1932, ג בסיוון תרצ"ב.

מחאתו של ר' הלל על מסכת הייסורים שידע הראי"ה קוק מידי קנאי ירושלים, והפעם - מצד צעירי "אגודת ישראל". המאורע עורר הדים נרחבים גם בעיתונות בחו"ל: במסע הלוויתו של הרב אליהו קלצקין, רבה של לובלין שבאחרית ימיו השתקע בירושלים, נטלו כמה בחורים את מיטתו של הנפטר ומנעו את הכנסתה לחצר תלמוד תורה "עץ חיים", כדי למנוע מהראי"ה קוק להספידו.

מעלות ומורדות בתנועתנו הלאומית

בדרך, 14/6/1935; 21/6/1935; 28/6/1935; 5/7/1935, יג בסיוון; כ בסיוון; כז בסיוון; ד בתמוז תרצ"ה.

מאמר זה פורסם בשבועון הציוני "בדרך", לקראת הקונגרס הציוני הי"ט. במאמר רחב יריעה סוקר ר' הלל את התנועה הציונית לגווניה מנקודת מבטו, ומתעכב במיוחד על תיאור "הציונות המשיחית", שבה הוא כורך יחד כמה שמות מעניינים: הרב קאלישר, הרב גוטמאכר, א"ד גורדון והראי"ה קוק.

עיקרו של המאמר הוא ביקורת על תנועת "המזרחי" - על העסקנות המפלגתית שבה, על היעדר עומק ועל חוסר יכולתה למשוך לבבות, על מצבה הדתי הירוד, ועוד. לדבריו, אין בה לא מן ההתלהבות החסידיית ולא מן הלהט הסוציאליסטי; משום כך, אין היא יכולה להיתלות בראי"ה קוק ובשאיפותיו הרוחניות.

את מי איבדנו

"וועמען האבען מיר פערלוירען?", דער מאמענט, 8/9/1935, י באלול תרצ"ה.

מאמר הזיכרון הראשון של ר' הלל על הראי"ה קוק, שפורסם שבוע לאחר פטירתו. בעיצומו של אבל ציבורי נרחב, זהו ניסון ראשוני לשרטט

את דמותו רבת-הפנים של הראי"ה עבור קהל קוראים שלא הכירוהו מקרוב.

בין שני הרים גדולים: לדמותו הרוחנית של הראי"ה קוק
בדרך, 20/9/1935, כ"ב באלול תרצ"ה.

מאמר זיכרון נוסף, שפורסם פחות משבועיים לאחר קודמו, והפעם בעברית, בשבועון הציוני "בדרך". במרכז המאמר עומדות פגישותיו של ר' הלל עם הראי"ה קוק ועם ר' חיים זוננפלד במהלך ביקורו בארץ ישראל בשנת תרפ"ה (1925).

פגישות אלו היו לנושא מרכזי בהרצאות שנשא ר' הלל בפולין בשנות העשרים והשלושים. את עמדותיהם הקוטביות של שני האישים כלפי החלוצים בפרט וכלפי התנועה הציונית בכלל תיאר כ"בית שמאי" ו"בית הלל" של דורו. כמה מן האמירות שייחס לראי"ה קוק - ובהן "דווקא כבשי דרחמנא" ו"רואים אנו לפנינו התחלתם של ימי המשיח עצמם" - מעניקות לתיאורו חריפות מיוחדת.

המאמר נדפס מחדש, בשינויים ובהשמטות, ב"ספרן של יחידים", שראה אור בהוצאת מוסד הרב קוק בשנת תש"מ (1980).

ה'מליץ יושר' האחרון ליהודים, וירשתו הרוחנית

"דער לעצטער מליץ-יושר פאר יודען און זיין גייסטיגע ירושה", דער מאמענט, 20/11/1936, ו בכסלו תרצ"ז.

מאמר זיכרון שפורסם מעט יותר משנה לאחר המאמרים הקודמים, ונועד בין השאר לגייס מגויים ('חותמים') ל"האגודה להוצאת ספרי הראי"ה קוק זצ"ל".

האגודה נוסדה בחודש סיוון תרצ"ו (1936), ובין יעדיה נקבע "להרבות בפרסום על ידי סופרים בעיתונות וכן על ידי מודעות בכל העיתונים".

בחודש אלול של אותה שנה פורסם בעיתונות פרוספקט מפורט של כתבי הראי"ה העתידיים לראות אור, ובמקביל נוסדו בלונדון, בשווייץ ובניו־יורק ועדים רשמיים להחתמת מנויים למפעל ההוצאה לאור.

במאמר עצמו שב ר' הלל ומתאר בהערצה את דמותו של הראי"ה, שלדבריו הסתיר בחייו חלק ניכר מגדולתו הרוחנית והתורנית. רק לאחר פטירתו, עם תחילת חשיפתם של כתבי היד שהותיר אחריו, התברר לו היקפה העצום של יצירתו. הוא מתעכב במיוחד על חיבורו הגדול לש"ס, שנועד לצרף את בירווי הראשונים והאחרונים עם הכרעת ההלכה למעשה, ורואה בו עדות נוספת לדמותו יוצאת הדופן של הראי"ה.

מה היה הרב קוק אומר כעת?

"וואָס וואָלט איצט געזאָגט הרב קוק זצ"ל: אייניקע ווערטער צו זיין יאַרצייט", דער מאמענט, 3/9/1937, כ"ז באלול תרצ"ז.

מאמר זיכרון שנכתב על רקע "תכנית החלוקה" של אותה שנה. מצד אחד, הייתה זו הפעם הראשונה שבה הוצעה בפועל הקמתה של מדינה יהודית ריבונית - להבדיל מן הניסוח העמום של הצהרת בלפור, שדיברה על "בית לאומי". מצד אחר, המדינה המוצעת צומצמה לכדי חמישית בלבד משטחה של ארץ ישראל המערבית, ולא כללה את ירושלים.

בט"ז בתמוז (25/6/1937) פורסם כרוז חריף נגד לתכנית, שנחתם בידי הרבנים הראשיים לישראל - הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג והרב יעקב מאיר - ולצדם הרב משה אביגדור עמיאל, הרב בן־ציון מאיר חי עוזיאל, נציגי הוועד העולמי של המזרחי ו"הפועל המזרחי", וכן ראשי ערים ומועצות שונות. בחודש אב החלו להתפרסם בעיתונות מאמרים הלכתיים ששללו את ההסכמה לחלוקה מבחינה תורנית; בין החתומים עליהם היה תלמידו של הראי"ה קוק, הרב יעקב משה חרל"פ.

הוויכוח על החלוקה הקיף את כלל המחנה היהודי, בצלו התקיימו באותו קיץ הקונגרס הציוני העשרים, מושב מועצת הסוכנות וכינוסים

מפלגתיים נוספים. אגודת ישראל קיימה בחודש אלול את "הכנסייה הגדולה" השלישית, ולאחריה פורסמה החלטת מועצת גדולי התורה שלפיה אין אפשרות לוותר על חלקים מארץ ישראל.

על רקע זה החזיק ר' הלל בעמדה הפוכה ונחרצת ותמך בתכנית החלוקה. יתרה מזאת: הוא ביקש להציג את תמיכתו כהמשך נאמן לדרכו של הראי"ה קוק.

מספר מילים אודות ה'חסיד שבכהונה' הגדול

"א פאר ווערטער וועגען דעם גרויסען 'חסיד שבכהונה'", דער מאמענט, 9/9/1938, י"ג באלול תרצ"ח.

מאמר זיכרון שבו קושר ר' הלל כתרים לראי"ה קוק ומתארו כאחת הדמויות הרוחניות הגדולות של דורו. לצד דברי ההערכה הוא שב וקורא לציבור הרחב לתמוך ב"אגודה להוצאת ספרי הראי"ה קוק זצ"ל", שנועדה להוציא לאור את כתביו ולהפיץ את משנתו.

הקו היסודי בקבלה של הרב קוק

הצופה, 13/9/1938, ערב ראש השנה, כט באלול תרצ"ח.

סקירה של משנת הראי"ה קוק, הממשיכה את סקירותיו הספרותיות של ר' הלל מראשית שנות העשרים. בתוך כך מדגיש ר' הלל כי משנת הראי"ה היא ענף של הקבלה, ומתאר אותה כניסיון להבין את הקבלה בדרך חדשה. לצד זאת הוא מצביע על מקורות חסידיים שמהם, לדבריו, שאב הראי"ה מלוא חופניים. קריאה זו במשנת הראי"ה הייתה רעננה לזמנה, ואף הקדימה במידה רבה כיוונים שהתפתחו לימים במחקר.

עיקר חידושו של הראי"ה בקבלה, לפי ר' הלל, הוא העתקת נקודת המבט מן היחיד אל הכלל. אם החסידות בכלל וחסידות חב"ד בפרט העמידו במרכז את נפש האדם היחיד ואת עבודתו, הראי"ה העמיד

במרכז את "כנסת ישראל" ואת חייה של האומה. מאורעותיה, ייסוריה, ירידותיה וגאולתה מתפרשים אצלו כביטוי בעולם הממשי לתהליכים הקבליים של תיקון וגאולה. מכאן, לדעתו, גם אופייה הלאומי-משיחי והשרי של משנת הראי"ה.

שלוש אגרות

"ממכתבי הלל צייטלין", גנוזים, כרך ד (תשל"א), עמ' 289-287; "הלל צייטלין", גנוזים, כרך ה (תשל"ג), עמ' 622-619.

בין ר' הלל והראי"ה קוק התנהלה, ככל הנראה, חליפת מכתבים ענפה, שרק מקצתה הגיעה לידינו. שלוש האגרות המיוחדות שלפנינו הן בבחינת מעט המחזיק את המרובה בכל הנוגע לקרבה האישית ולזיקה הרוחנית בין שני האישים.

יעקב אדלשטיין מביא בשמו של הרצי"ה עדות להיקפו של קשר זה: ר' הלל "עמד בקשר מתמיד עם הרב זצ"ל כל השנים. קרא את כל ספריו וכתב עליהם, וכיון שבא ממשפחה חסידית, ראה את עצמו כחסיד של הרב ופנה אליו תמיד בתואר אדמו"ר. ר' צבי יהודה מוציא מארכיונו חבילת מכתבים שבין צייטלין לבין הרב זצ"ל, וכן מכתבים שר' הלל צייטלין שלח אליו, שכן הקשר הרוחני נמשך גם עמו" (בעלי תשובה במחיצתו של הרב קוק זצ"ל", הצפ"ה, 1/10/1965).

מדוע ספינת הגאולה לא מגיעה אל החוף?

"פארוואס קען די גאולה-שיף נישט צו קומען צום ברעג?", אונזער עקספרעס, 30/3/1931, יב בניסן תרצ"א.

הזמנה להרצאה - אחת מני רבות - שפורסמה בעיתון אונזער אקספרעס, שבו נמנו שני בניו של ר' הלל עם הכותבים בכירים. לצד

ערכה כתעודה מחיי התרבות של ורשה היהודית שלפני המלחמה, היא מציגה בראשי פרקים את משנתו של ר' הלל בנוגע לגאולת ישראל.

תוכן ההרצאה עצמה שנישאה לא השתמר, אולם כמה מן הנושאים המופיעים בה התפתחו ברבות הימים למאמרים שלמים. אחד מהם הוא "בין שני הרים גדולים", המתפרסם בקובץ זה.

--

לקריאה נוספת

מקורות יודעי דבר - [/https://ozbluman.wordpress.com](https://ozbluman.wordpress.com)

"מי יראני את האורות בתוך חשכת מצרים: ר' הלל צייטלין בשני מאמרי זיכרון והערכה לראי"ה קוק", אסיף, ד, תשע"ז, עמ' 224-240

"ניצוץ העומד מעל לזמן: ר' הלל צייטלין בשתי סקירות ספרות על כתבי הראי"ה קוק", אסיף ו, תשע"ט, עמ' 830-843

"פתרה של יהדות זמננו: ר' הלל צייטלין בשני מאמרי זיכרון והערכה לראי"ה קוק", אסיף ח, תשפ"ב, עמ' 940-958

שני קולות נישאים מירושלים, ירושלים תשפ"ה, תורגם והודפס לכבוד ברית הנישואין של שלום (מתן) שלום עב"ל ציפי טיקוצקי ט"ז באב התשפ"ה.

ג באלול תרצ"ה - הראי"ה קוק
כט באלול תש"ב - ר' הלל צייטלין

קדם
קודש ~ דרך ~ מציאות

<https://ozbluman.wordpress.com/>

ר' הלל צייטלין התוודע לדמותו ולכתביו של הראי"ה קוק בהיותו כבן חמישים, לאחר שכבר חבר שנות יצירה רבות ועשירות - בהגות, בספרות ובעיתונות. הוא היה דמות מוכרת ואהודה ברחבי פולין; טוריו השונים הופיעו פעמיים ואף שלוש פעמים בשבוע בעיתונות היומית המרכזית בוורשה; ביתו שימש סלון ספרותי פופולרי ומרכז מפגש לצעירים ולזקנים; הרצאותיו משכו קהל רב, והליכתו ברחוב לוותה בשובל מעריצים.

בשלב זה בחייו היו עמדותיו מגובשות למדי: הוא תמך בפתרון טריטוריאלי לשאלת היהודים; היה שותף לייסוד המפלגה הפולקיסטית בפולין, שתבעה זכויות אזרח ואוטונומיה לאומית-תרבותית; מבחינה פילוסופית נודע כפסימיסט ואתיקן; ובד בבד ביקש את תחיית הרוח היהודית בכיוונים מיסטיים-ספיריטואליים.

דווקא מתוך עמדה עצמאית, המרוחקת במובנים רבים מזו של הראי"ה, מצא בו ר' הלל מקור להשראה עמוקה. במשך קרוב לשני עשורים כתב עליו שוב ושוב, נפגש עמו, התכתב עמו ועם בנו הרב צבי יהודה, וניסה לתווך את עולמו לקוראי העיתונות היהודית בוורשה.

הקובץ שלפנינו מאגד לראשונה את דברי ר' הלל על הראי"ה: סקירות ספרים, מאמרי הגות וזיכרון, מכתבים ותעודות נוספות. דרך עיני נחשף הראי"ה בשעה שמעמדו הציבורי ודמותו הרוחנית עדיין הלכו והתגבשו: מקובל והוגה, איש הלכה וחזון, ציוני ומשיחי. אולם המפגש מאיר גם את ר' הלל עצמו - את לבטיו על גורל יהודי אירופה, את יחסו המורכב לצינונות ואת חיפושיו אחר תחייה רוחנית ליהדות המודרנית. מפגש נדיר בין שני אנשי רוח שונים מאוד, שנמשכו זה אל זה דווקא מתוך המרחק שביניהם.

מקורות יודעי דבר

קדם
קודש - דרך ~ מציאות